

STEP BY STEP

ZAJEDNICA
inovativnih nastavnika/ca

PROCJENA ONLINE NASTAVE TOKOM PANDEMIJE COVID-19 OD STRANE RODITELJA I UČENIKA U BIH

IZVJEŠTAJ
(MART-JUNI 2020.)

SAŽETAK

GLAS RODITELJA I UČENIKA JE VAŽAN!

Tokom aprila i maja 2020. godine, preko 10.000 roditelja i učenika odazvalo se na naš poziv i pristupilo popunjavanju online upitnika dajući svoju perspektivu i procjenu efikasnosti i kvaliteta organizacije i realizacije različitih formi i modela online nastave širom BiH.

Prevashodna namjena ovog istraživanja i prezentiranih rezultata je da doprinese dijalogu vezanom za unapređenje kvaliteta odgoja i obrazovanja i omogućiti da se glas roditelja i djece čuje i uzme u obzir prilikom donošenja odluka i planiranja narednih aktivnosti.

Ukratko, rezultati ovog istraživanja šalju nekoliko veoma jasnih poruka. Kao prvo, i roditelji i učenici izuzetno cijene sav trud i napor koji su u realizaciju online nastave uložili nastavnici, a njih više od 80% smatra da su nastavnici podnijeli najveći teret. Mada napominju da kvalitet rada nastavnika nije bio ujednačen, preko 70% ispitanika naglašava da su djeca od nastavnika dobijala redovne povratne informacije o učenju i napretku, a nešto više od polovine ispitanika iz obje grupe osjećaju da su nastavnici/e brinuli o svojim učenicima i hrabрили ih (54,2%), te da su se jako trudili da roditeljima olakšaju rad sa djecom (57,7%).

U prilog tome govore i podaci da je generalna ocjena online nastave, koja se kretala između 3,40 i 3,90 (na skali od 1 – 5), u najvećoj mjeri ovisila o prilikama da djeca uspostave kontakt sa nastavnicima, dobiju dodatne upute i informacije, imaju osjećaj da neko o njima brine, te kada su mogli samostalno da rješavaju postavljene zadatke i obaveze. Faktori poput platformi i korištenih aplikacija, načina komunikacije, trajanja nastave i sl. u mnogo manjoj mjeri su uticali na ovu ocjenu od faktora koji su povezani sa odnosima i komunikacijom između djece i nastavnika.

Da roditeljima nije bilo ni malo lako tokom online nastave govori i podatak da 77% njih smatra da se od roditelja previše očekivalo, i da nisu svi bili u stanju ili mogućnosti da uvijek pruže potrebnu podršku djeci. Mnoštvo prepreka i poteškoća odnosile su se i na pristup tehnologiji i internet konekciji, koja je navedena i kao jedan od najdominantnijih problema. Naime, manje od polovine djece su imala puni pristup adekvatnim uređajima, dok je značajan broj njih dijelio uređaje sa ukućanima, koristio samo mobilni telefon ili čekao da se roditelji vrte sa posla kako bi im i telefon bio dostupan. Ne smijemo zaboraviti ni onu djecu i porodice kojima je pristup bio potpuno onemogućen, a koji nisu ni mogli biti dio ovog istraživanja.

Ipak, oko 50% ispitanika smatra da su djeca napredovala i stekla mnogobrojna znanja i vještine i tokom online nastave, te da su ulagala mnogo truda i vremena u učenje. Blizina kraja školske godine vjerovatno je uticala i na to da oko 79% djece a 60% roditelja smatra da su ocjene jako važne, ali tek njih 50% i da su mjerilo stvarnog znanja učenika.

Ne smijemo zanemariti podatak da su online nastava, ocjene i druge poteškoće vezane za školovanje djece ipak bili pod uticajem zabrinutosti za život i zdravlje ukućana (81%), zabrinutosti za fizičko i mentalno zdravlje djece uslovljeno socijalnom ali i fizičkom izolacijom od vršnjaka (62,4%), te brigom za budućnost cijele porodice (40%).

Sa druge strane, 77,5% učenika smatra da su tokom ovakvog načina rada bili opušteniji, a 52,9% njih da su se osjećali slobodnije, što otvara druga važna pitanja vezana ne samo za prednosti online nastave nego i za faktore koji u redovnoj nastavi izazivaju stres ili pritisak na djecu. Za nake učenike ovakav način rada je bio zanimljivije prezentiran (27%) i smatraju da su bolje razumjeli gradivo (11%) što se sigurno može pripisati trudu i kreativnosti pojedinih nastavnika, ali i sklonosti djece da koriste savremene IKT alate.

SADRŽAJ

■ 1. UVOD

■ 2. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

■ 3. METODOLOGIJA

3.1. Instrumentarij

3.1.1. Sociodemografska obilježja

3.1.2. Upitnik o doživljaju online nastave za roditelje i učenike

■ 4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Struktura uzorka

Struktura uzorka obzirom na spol

Škola koju djeca pohađaju

Broj djece u domaćinstvu koja pohađaju online nastavu

Način pohađanja online nastave

Način na koji učenici pristupaju online nastavi

Prosječan broj sati koje učenici provedu prateći online nastavu na različite načine

Mišljenja roditelja o online nastavi

Mišljenja učenika o online nastavi

Objedinjena mišljenja roditelja i učenika o online nastavi

Razlozi zabrinutosti roditelja tokom pandemije koronavirusa

Razlozi zabrinutosti učenika tokom pandemije koronavirusa

Prosječne ocjene različitih aktivnosti tokom online nastave na uzorku roditelja, učenika, te roditelja i učenika zajedno

Prosječna generalna ocjena online nastavi

Prosječne generalne ocjene različitim načinima praćenja online nastave na uzorku roditelja i učenika

Iskustva roditelja vezana za online nastavu

Poteškoće kod učenika pri online nastavi

Pozitivne strane online nastave (učenici)

4.1. Faktori utjecaja na efikasnost online nastave

4.2. Rezultati kvalitativne studije na uzorku roditelja: Komentari i sugestije vezane za online nastavu

■ 5. PRILOZI

5.1. Tabela 1. Svi komentari i sugestije roditelja vezane na online nastavu

5.2. Korišteni instrumentariji

NAPOMENE VEZANE ZA POJEDINE TERMINE KORIŠTENE U OVOM IZVJEŠTAJU

○ Učenik/ca

Pod pojmom učenik smatra se svaki polaznik online nastave. Termin je rodno neutralan i odnosi se podjednako i na učenike i učenice, osim ako je u samome tekstu drugačije naglašeno stavljajući poseban fokus na rod.

○ Nastavnik/ca

Pod pojmom nastavnik smatra se svaka osoba koja obavlja ulogu ili funkciju učitelja ili učiteljice, nastavnika ili nastavnice razredne ili predmetne nastave, profesora ili profesorice u srednjoj školi. Također, termin nastavnik je korišten u rodno neutralnoj formi i odnosi se podjednako i na muškarce i žene.

○ Online nastava

Online nastavom u ovom istraživanju i izvještaju smatra se svaki oblik nastave na daljinu koji je organizovan i realiziran nakon formalne zabrane učioničke nastave od strane nadležnih tijela, a koji se provodio upotrebom sinhronih i asinhronih pristupa učenja na daljinu.

Iako online nastava u svojoj izvornoj definiciji i značenju ne podrazumijeva mnoge pristupe korištene u toku pandemije COVID-19, radi lakšeg razumijevanja ovog istraživanja ali i već ustaljenog termina u javnosti, termin online nastava ćemo koristiti kako bismo označili bilo koji korišteni oblike nastave na daljinu za vrijeme pandemije COVID-19, a kao što je i nastava putem web platformi, televizijskih programa, različitih komunikacijskih platformi i aplikacija, konsultativne nastave uz primjenu tehnologije i sl.

○ Ograničenja istraživanja

Provedeno istraživanje ima nekoliko svojih bitnih ograničenja za koje smatramo da ih je važno navesti, a koja su mogla imati određenog utjecaja i na same rezultate istraživanja. Prije svega, način distribucije upitnika putem društvenih mreža i drugih sličnih komunikacijskih kanala onemogućava kontrolu ispitanika, te je shodno tome bilo moguće da upitnike popunjava i osoba koja ne potpada u ciljnu skupinu ovog istraživanja. Također, i sami nastavnici su zamoljeni da upitnike distribuiraju prema roditeljima svojih učenika, a s obzirom da određena pitanja propituju i zadovoljstvo online nastavom, moguće je bilo da nastavnici biraju da li će slati upitnike na popunjavanje, i ako da, da li svim ili samo pojedinim roditeljima. Dodatno, mogućnosti ili dostupnost interneta i uređaja za pristup internetu za vrijeme pandemije COVID-19 u nekim područjima je limitirana, te shodno tome takvi učenici i njihovi roditelji nisu imali šanse da daju odgovore na upitnike, što može imati utjecaja i na samu reprezentativnost uzorka. Također, u nekim područjima BiH, nastava u vrijeme pandemije COVID-19 nije se zvanično nazivala online nastavom, što je moglo imati utjecaja i na samo razumijevanje pitanja ili tvrdnji u upitniku. Određene nalazi istraživanja nisu dovođeni u vezu sa drugim varijablama koje su mogle u određenoj mjeri da objasne neke nalaze, te se shodno tome mnogi nalazi trebaju posmatrati samo onakvim kakvi oni jesu, ne dovodeći ih u vezu sa nekim drugim nalazima i pretpostavkama, osim ako je drugačije naglašeno u samome izvještaju.

1. UVOD

Pandemija COVID-a 19 iz temelja je izmjenila svakodnevni život stanovnika cijele planete. Reakcije vlada i kriznih štabova fokusiranih na zaštitu zdravlja i života ljudi, barem na samom početku pandemije, odrazila se i na funkcionisanje obrazovnih sistema. Školske zgrade su zatvorene, a nastavni proces se, gotovo preko noći, prebacio na različite online platforme, TV ekrane, Viber grupe i druge medije. Od samog početka bilo je jasno da niti jedna zemlja, pa ni Bosna i Hercegovina, nije u dovoljnoj mjeri pripremljena na ovakvu situaciju ni u tehničkom a ni u profesionalnom smislu, pa su rješenja i korišteni modeli kako bi se nastavni proces ipak nastavio, bili više nego raznoliki.

Problemi i prepreke vezani za organizaciju samog procesa, prebacivanje nastavnih sadržaja u online forme, iznalaženje adekvatnih metodičkih rješenja i sl, rješavani su u atmosferi straha i brige za živote najbližih, brige za budućnost i ekonomski opstanak, uz fizičko zatvaranje djece u svoje domove.

COI Step by Step i proMENTE realizuju istraživanje!

- Istraživanje je u potpunosti **anonimno**
  - Upitnik za učenike se nalazi **na kraju** upitnika za roditelje, i **ne može se popunjavati bez njihovog odobrenja**

ZBIRNI REZULTATI ĆE BITI OBJAVLJENI NA WWW.INSKOLA.COM ILI POSLANI NA VAŠE E-MAIL.

UPITNIK SE NALAZI NA LINKU: www.promente.org/roditelji

ZAJEDNICA
inovativnih nastavnika/ca

STEP BY STEP

proMENTE
socijalna istraživanja
social research

U nastojanju da ovo iskustvo postane prilika za učenje i iznalaženje najboljih rješenja o tome kako se u sistemu odgoja i obrazovanja nositi sa svim izazovima koje je donijela pandemija i online nastava, COI Step by Step i proMENTE socijalna istraživanja su, uz podršku FOD BiH, u periodu april – maj 2020. godine realizovali istraživanje kojem se odazvalo ukupno 2.352 učenika i 11.594 roditelja, od čega je upitnik u cjelini popunilo 1.710 učenika i 6.704 roditelja. Ovako veliki odaziv govori o interesovanju porodica za obrazovanje njihove djece, ali i o spremnosti da daju svoj doprinos u njegovom unapređenju. U tom smislu posebnu zahvalnost dugujemo Vijeću roditelja Kantona Sarajevo, koji su dali svoj doprinos u diseminaciji upitnika i aktivnom uključivanju svih članova u istraživanje.

Istraživanjem smo željeli obuhvatiti svu složenost cjelokupnog procesa organizacije i realizacije nastavnog procesa, sa fokusom na online nastavu, te faktore koji u većoj ili manjoj mjeri utiču na njen kvalitet i efikasnost i to iz perspektive roditelja i učenika. Dubinska analiza rezultata na ovako značajnom uzorku može nam ponuditi smjernice za donošenje važnih odluka koje direktno utiču na život djece i porodica.

Svjesni svih ograničenja ovakvih istraživanja i nemogućnosti da dopremo do svih, a posebno ugroženih i marginaliziranih grupa, ovo istraživanje želi ponuditi prostor za dijalog i otvaranje važnih pitanja vezanih za organizaciju online nastave u budućnosti, ali i mnogih drugih koji se tiču kvaliteta odgoja i obrazovanja.

Rezultati istraživanja poslužili su nam da dođemo do zaključaka i preporuka utemeljenih na podacima, ali i da otvorimo niz drugih pitanja na koja je potrebno odgovoriti kako bismo imali cjelovitu sliku stanja i potreba djece i porodica u odgojno-obrazovnom procesu. Analiza je generička, i ne odnosi se ni na jedno određeno geografsko područje, odnosno kanton/entitet/distrikt unutar BiH. Razlog za to je što su potrebe djece i porodica, ali i karakteristike kvalitetnog odgoja i obrazovanja, univerzalne. Željeli smo da ponuđeni rezultati pomognu svim zainteresiranim donosiocima odluka kako bi, u skladu sa sopstvenim analizama i ciljevima, mogućnostima i kapacitetima, radili na unapređenju trenutnog stanja i spremnije dočekali moguće slične situacije u budućnosti.

Važno je napomenuti da se ovdje radi prvenstveno o analizi perspektive roditelja i djece, dok se značajan broj sugestija povezan sa samim nastavnim procesom, metodama i pristupima u radu može pronaći u izvještaju istraživanja rađenog na uzorku nastavnika.

2. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Zaključci i preporuke su organizovane u pet oblasti koje korespondiraju sa oblastima vezanim za važne faktore koji utiču na kvalitetan odgoj i obrazovanje, a to su:

1

Pristup i nediskriminacija

4

Nastavni proces

2

Modeli online nastave – komunikacijski alati, trajanje i način organizacije

5

Briga o mentalnom i fizičkom zdravlju

3

Nastavnici i saradnja sa porodicama

1

PRISTUP I NEDISKRIMINACIJA

Jedno od primarnih zadataka svakog obrazovnog sistema jeste osigurati zagarantovano pravo svakog djeteta na pristup i nediskriminaciju.

Kada je riječ o djeci koja u cijelosti ili u velikoj mjeri nisu mogla pristupiti online nastavi, precizni ili barem javno dostupni podaci ne postoje. Iako ovim istraživanjem nismo mogli doći do takvih podataka, niti pristupiti ovoj ciljnoj grupi, važno je da naglasimo da ona postoje i da se mora učiniti sve kako bi se svakom djetetu osigurao minimum uslova (bazična oprema, pristup internetu i dr.) za kvalitetan odgoj i obrazovanje. Pored toga, neophodno je raditi na programima dodatne pomoći i podrške ovo djeci kako bi stekla potrebna znanja i vještine koje će im omogućiti da se nesmetano uključe u naredne nivoe obrazovanja.

Prema rezultatima istraživanja, pristup online nastavi bio je uslovljen i nizom drugih problema i poteškoća u praćenju online nastave koje su se najčešće odnosile na pristup i način korištenja tehnologije - blizu četvrtine ispitanih roditelja (22,9%) izjavilo je da su djeca za rad koristila isključivo mobilne telefone, što je svakako značajno ograničavalo korištenje različitih web alata, način izrade zadataka i rad u mnogim programima i aplikacijama. Na ovako velikom uzorku broj od 5,3% djece koja su čekala da se roditelji vrate sa posla kako bi i koristila mobilne telefone, daleko je od zanemarivog. Istovremeno, trebamo imati na umu da bi se ova situacija mogla dodatno pogoršati kada roditelji koji su mogli raditi od kuće krenu na posao. Dodatnih 27,8% djece, po izjavama ispitanih roditelja, dijele opremu sa braćom ili sestrama, odnosno drugim ukućanima pa im je vrijeme za korištenje dodatno ograničeno. Pored toga, kada je riječ o poteškoćama sa kojima su se susretali tokom online nastave, najveći broj, njih 45%, izdvojilo je lošu internet konekciju koja je ometala, usporavala ili onemogućavala njihov rad.

“

„Kako se sve odvijalo brzo i kako nastavnici nisu imali podršku ni od koga u organizovanju online nastave, a ni mi roditelji nismo bili spremni na ovo mislim da smo se dobro snašli. Žao mi je djece koja nemaju adekvatnu tehničku podršku, ali ni intelektualnu podršku roditelja jer ne smijemo zaboraviti da ne mogu svi roditelji odgovoriti ovom zadatku. Nama nije teško, imamo odgovarajuće uređaje, ja sam VSS i pomažem djetetu, ali teška je djeci ova izolacija od drugara i dnevne rutine u vidu motivacije za rad.“

Mogli bismo zaključiti da manje od polovice djece (a vjerovatno je taj postotak još manji imajući na umu uzorak ispitanika), ima puni pristup tehnologiji koji bi im omogućio da neometano obavljaju sve obaveze koje zahtijeva nastavni proces na online platformama.

Pored ograničenja u pristupu tehnologiji, važno je utvrditi koja djeca žive u uslovima koji im onemogućavaju da se u potpunosti fokusiraju na učenje (veliki broj članova porodice u malom prostoru, razvedeni roditelji, bolesti u porodici, nasilje i sl.), koji broj djece koja nema adekvatnu podršku roditelja, bilo da su odsutni zbog posla ili nemaju dovoljno znanja da pruže podršku djeci u učenju ili u pristupu online alatima i dr. Naime, od polovice ispitanih učenika izjavljuje da im je pomoć odraslih bila potrebna u obavljanju školskih obaveza, a procenat djece mlađeg uzrasta je vjerovatno značajno veći, što takođe treba imati na umu.

Pored navedenog, potrebno je dodatno ispitati iskustva i potrebe roditelja djece sa poteškoćama koja pohađaju nastavu po prilagođenom programu, i mogućnostima da se ulože dodatni naponi kako bi se osiguralo njihovo puno uključivanje i pružila podrška u učenju i razvoju, kao i adekvatna pomoć stručnjaka, medicinska i druga pomoć i sl.

Preporuke

- **Utvrđiti tačan broj i potrebe** djece vezane za pristup i način korištenja tehnologije (ne samo djece koja nemaju nikakav uređaj ili internet, nego i drugih kategorija djece) ali na način koji nije ugrožavajući, ne zadire u privatnost porodice niti utiče na dostojanstvo djeteta i porodica.
- **Osigurati tehničku podršku** djeci kojoj je to potrebno (obezbjediti uređaje i/ili internet konekciju).
- U planiranju realizacije online nastave osigurati strukturu ali i **fleksibilnost** u načinu i vremenu kada se od djece traži korištenje tehnologije kako bi svi uspjeli uraditi tražene zadatke imajući u vidu pristup tehnologiji, broj osoba sa kojima djeca dijele uređaje i sl.
- **Prilagoditi** sadržaje i materijale djeci koja koristi samo mobilne telefone, ili obezbjediti pisane materijale koji bi bili dostavljani djeci.
- Pronaći moduse da se djeci kojoj je to potrebno (djeci koja nisu pratila nastavu, koja nemaju podršku porodice i sl.) osigura **dodatna pomoć i podrška u učenju**. Na primjer, u saradnji sa univerzitetima angažovati studente pedagoških fakulteta i nastavničkih smjerova, uključiti nezaposlene i penzionisane nastavnike i sl. koji bi mogli biti direktna podrška djeci, a samim tim i nastavnicima.
- Razviti **programe podrške za djecu sa poteškoćama u razvoju** uz korištenje kvalitetnih asistivnih tehnologija, individualiziranu podršku stručnjaka, mobilne timove i dr.

Jedna od karakteristika online nastave realizovane na području BiH je raznolikost pristupa, rješenja, modela i načina korištenja dostupne tehnologije i online platformi. To je samo po sebi razumljivo imajući u vidu sa jedne strane ustroj obrazovnog sistema u BiH, neujednačenost NPP-a, te sa druge strane razičite stepene razvijenost informacijskih sistema, postojanje platformi koje su namijenjene za učenje, tehničku opremljenost škola i nivo obučenosti nastavnika (u ovom slučaju i djece i roditelja) za korištenje tehnologije i online alata.

Pored modela koje su bili propisani od strane donosioca odluka (ukoliko je to bila praksa), škole ili nastavnici su timski ili individualno uvodili mnogobrojne druge pristupe i alate, kombinovali ih sa postojećim, dorađivali u skladu sa internim analizama efikasnosti, njihovim kompetencijama i sl, pa je nemoguće govoriti o jedinstvenim ili unificiranim pristupima. Broj korištenih alata, aplikacija i programa koje su koristili sami nastavnici je gotovo neograničen, pa ih u ovom trenutku nećemo ni pokušati nabrojati.

Neki od modela u odnosu na primarne medije komunikacije:

● Škola putem TV-a – škola putem TV-a

Ovaj model se koristio uglavnom za osnovno obrazovanje i to na području Republike Srpske, te djelimično u Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom i Unsko – sanskom kantonu. Prednost ovog modela je to što su pristup procesu podučavanja imala sva ili barem velika većina djece, ali i njihovi roditelji i ukućani.

Sa druge strane, ograničenja ovog modela su: skraćeno vrijeme za pojašnjavanje određenih sadržaja, nepostojanje interakcije sa učenicima i mogućnosti da postavljaju pitanja ili dobiju dodatna pojašnjenja, nemogućnost individualizacije i diferencijacije sadržaja i domaćih zadataka, a ponegdje i neusaglašenost sadržaja i udžbenika koji djeca koriste. Pored toga, za nastavu za određene predmete nije bilo TV predavanja, ili su se online nastava i TV škola preklapali, što je dovelo do prevelikog opterećenja učenika.

Ne treba zanemariti ni to da je kvalitet produkcije TV časova uveliko je ovisio od samih nastavnika koji nisu imali dodatne resurse a često ni iskustvo u ovakvim ulogama, pa je i kvalitet časova varirao.

Kada je riječ o nastavnicima koji vode razrede, oni su ili samo pregledali zadaće koje su zadate djeci tokom TV škole ili su interevenisali dajući dodatna pojašnjenja, zadatke i sl. Istovremeno, nisu mogli uticati na način pripreme i prezentiranja TV sadržaja koji je namijenjen djeci sa kojom rade.

Ovaj model je ocijenjen dosta visoko od strane roditelja i učenika, ali samo onda kada su nastavnici pružali dodatna pojašnjenja i podršku u radu i razumijevanju gradiva

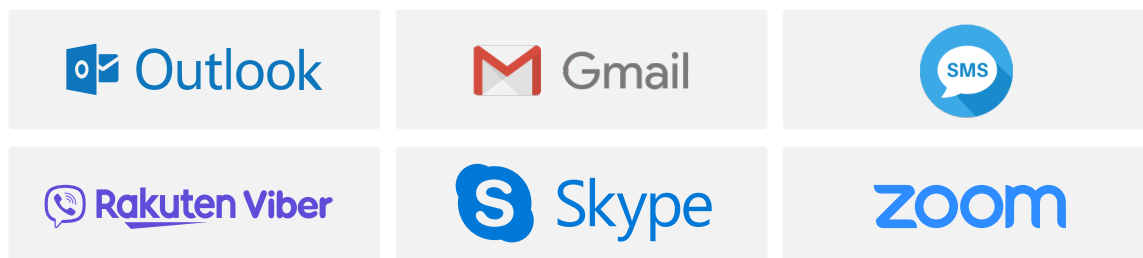
● Komunikacija putem Vibera, SMS-a, E-maila i sl.

Ovaj model rada je u manjoj ili većoj mjeri korišten na svim područjima BiH kao najjednostavniji i najekonomičniji, a posebno kada se radilo o djeci koja nisu imala pristup računarima nego mobilnim telefonima, ili kada se radilo o manjoj djeci pa je upute i zadatke trebalo slati roditeljima kako bi im pružili pomoć. Prednost ovog modela je bila i ta što je većina nastavnika, učenika i roditelja imala pristup i znala koristiti ove komunikacijske alate pa im dodatna podrška i obuka nije bila potrebna. Najčešće je korišten Viber koji je besplatan i jednostavan za korištenje i djeci i odraslima. Prednost je, takođe, bila i to što je na taj način bilo moguće ostvariti direktni i lični kontakt sa učenicima i njihovim roditeljima, što je davalo mogućnost za dvosmjernu komunikaciju.

Pored slanja zadataka i uputa za djecu, nastavnici su koristili ove alate kako bi davali povratne informacije na zadatke koje su opet djeca (ili roditelji) slali kao fotografiju ili poruku.

Istovremeno, ovakav način komunikacije je pokazao i mnogobrojne nedostatke: sam alat je limitirajući u pogledu količine i vrste sadržaja koje je moguće poslati pa se od djece najčešće očekivalo da se oslanjaju na udžbenike ili zadatke postavljene na određenim platformama ili web stranicama i samostalno savladavaju zadate sadržaje, bez dodatnih pojašnjenja i uputa, zadaci koje su djeca slala su često bili nečitki zbog lošeg kvaliteta fotografija i dr. a nastavnici su nerijetko dobijali ogroman broj poruka ili upita od djece i roditelja, što je uticalo i na njihovu efikasnost.

Ovaj model je dobio statistički značajno nižu generalnu ocjenu (3,5), međutim, kada je ovaj pristup kombinovan sa redovnim ili povremenim direktnim kontaktima sa učenicima putem video aplikacija (Zoom, Skype i dr.) tokom kojih su nastavnici davali dodatna pojašnjenja, ili su učenici mogli na druge načine komunicirati sa nastavnicima, postavljati pitanja i prezentirati naučeno, ocjena je bila značajno viša (3,9).

„Izuzetno je loše što se zadaci šalju samo putem Vibera i pismeno objašnjenje koje je djeci ovog uzrasta veoma teško razumljivo. Neshvatljivo je da u današnje vrijeme učitelji ne koriste platforme poput zoom ili google meet ili google classroom. Izuzetno je loše što se objašnjavanje svelo na slobodno vrijeme roditelja i znanje roditelja što dovodi do dodatnih problema ako roditelji rade jer dijete ne može na vrijeme stići uraditi zadaću jer ne razumije, a onda ima dodani pritisak od strane učitelja koji šalju da se zadaća pošalje u određeno vrijeme. U ovome trenutku, prema našem iskustvu organizacija ovog vida nastave je izuzetno loša jer učitelj samo traži znanje, a koje nije pružio.“

○ Platforme za učenje

Online platforme za učenje poput Google classroom-a, Teams platforme ili Moodla korištene su u najvećoj mjeri u Kantonu Sarajevo, a djelimično i u drugim kantonima (ili čak u pojedinim mjestima ili školama) gdje je već postojala određena infrastruktura, odnosno gdje su nastavnici barem donekle već bili obučeni za njihovo korištenje. Prednost ovog modela je svakako mogućnost da djeca na jedinstvenoj platformi pronađu sve potrebne materijale i sadržaje, te mogućnosti koje ovakve platforme pružaju da se sadržaji prilagode procesu učenja i poučavanja. Pored toga, ovakve platforme omogućavaju da se sami nastavnici bolje usaglase, povežu i rade timski.

Korištenje platformi za učenje zahtijeva obučene nastavnike osposobljene za kreiranje sadržaja, postojanje infrastrukture i dobru internet konekciju. Pored toga, korištenje platforme zahtijeva odgovornost učenika i dodatnu brigu vezanu za sigurnost, način komunikacije na mreži i sl. Na primjer, u navođenju najvećih poteškoća tokom online nastave 27,6% učenika ističe opterećenost platformi suvišnim porukama. Probleme u pristupu platformi za učenje navelo je 12% učenika.

Zoom video platforma je bila jedna od najpopularnijih kada je riječ o komunikaciji sa djecom uživo. Uprkos kritikama vezanim za sigurnost navedene platforme, ona je bila jednostavna za korištenje, relativno stabilna i besplatna za određeni vremenski period, a time i dostupna velikom broju djece i nastavnika. Video platforme su omogućavale da se djeca susretnu sa nastavnikom i vršnjacima, uključe u razgovore i diskusije, prezentiraju naučeno i sl. Sa druge strane video platforme zatijevaju, pored dobre konekcije, dobro upravljanje grupom, efikasne načine komunikacije, i ne mogu se koristiti suviše dugo.

Google Classroom

moodle

○ Ostali modeli

Nešto nižu generalnu ocjenu dobili su ostali korišteni modeli, ali su ispitanici naveli samo neke od njih poput postavljanja materijala na web stranicu ministarstva, na stranicu škole i sl. Trebamo navesti da su na nekim područjima korišteni i snimljene kratke video-lekcije koje su postavljanje na youtube kanale i sl.

Na primjer, jedan od ovih modela korišten je na području HNK gdje su, u saradnji sa univerzitetima, izrađene web platforme na kojoj su postavljeni zadaci, video materijali i drugi sadržaji koje su učenici trebali preuzimati. Jedna od poteškoća se odnosila na složenost u načinu pristupa platformi, za koje je djeci često bila potrebna pomoć odraslih koji ni sami nisu uvijek imali ove kompetencije.

Postojanje ovakvih platformi može zasigurno olakšati pristup resursima i materijalima ukoliko su dostupne i razumljive djeci, i ukoliko su praćene dodatnim angažmanom nastavnika.

U datim okolnostima, kada je u roku od nekoliko dana trebalo organizovati redovan nastavni proces u uslovima pandemije, razumljivo je da su rješenja bila raznolika. Mnogo toga je ovisilo o postojećoj infrastrukturi, obučenosti nastavnika kao i dostupnosti uređaja ne samo djeci nego i nastavnicima. Važno je, međutim, napomenuti i to da su sami nastavnici tokom trajanja pandemije kontinuirano sticali nova znanja i vještine u korištenju različitih alata, programa, aplikacija i to najčešće učeći jedni od drugih, putem webinarima koje su organizovala pojedina ministarstva ili institucije, mreže nastavnika, NVO-i ili pojedinci i to ne samo iz BiH nego i iz cijelog regiona i šire.

Međutim, dubinska analiza rezultata istraživanja, odnosno korelacija između korištenih modela i generalne ocjene online nastave, pokazuje da je ova ocjena manje ovisila o samom modelu, odnosno tehnologiji i alatima koji su korišteni, koliko o tome u kojoj mjeri je sam nastavnik bio dostupan djeci, odnosno u kojoj mjeri su djeca od nastavnika mogla dobiti podršku, dodatna pojašnjenja, postaviti pitanja i sl.

Podaci koje ćemo predstaviti u nastavku izvještaja pokazuju da kvalitet i efikasnost procesa odgoja i obrazovanja, i u online nastavi kao i u redovnoj nastavi, prvenstveno leži na uspostavljanju dobrih odnosa između djece i nastavnika, osjećaju povjerenja i podrške koje im oni pružaju, a manje ovisi o tehnološkim rješenjima.

Trajanje i organizacija online nastave:

Vrijeme koje su djeca dnevno provodila u radu ne razlikuje se značajno od modela do modela. Učenici nižih razreda su u učećim aktivnostima provodili nešto manje od 4 sata, a sva ostala djeca više od 5 sati. Najmanje vremena su u radu provodila djeca koja su nastavu pratila putem TV-a, što je razumljivo jer je trajanje časova bilo značajno reducirano, a najviše učenici koji su koristili različite web stranice sa postavljenim materijalima (5.5 sati) i oni koji su radili putem platforme za učenje. Treba napomenuti da je ovaj broj sati nemoguće porediti sa satima kada dijete prisustvuje nastavi u svojoj učionici i školi. Ovdje se radi o samostalnom radu, intenzivnom korištenju tehnologije i konstantnoj koncentraciji, što je teško i odrasloj osobi. Analiza će pokazati da, iako je uticaj varijable koja se odnosi na trajanje nastave statistički značajan, on je daleko manje važan od ostalih istraživanih faktora.

Pored toga, modeli su se razlikovali i po tome da li se nastava održavala po unaprijed dogovorenom rasporedu, tokom kojeg su djeca bila obavezno prisutna, uz odmore nakon određenih časova/oblasti (14% djece smatra da su odmori bili prekratki), ili su nastavnici prema svom nahođenju slali i zadavali zadatke, odnosno učenici su ih samostalno preuzimali i radili u vrijeme koje je njima odgovaralo. Pojedini nastavnici su povratne informacije slali isti dan, odnosno zahtjevali od učenika da zadaće pošalju u određenom roku, što je 34% djece prepoznalo kao problem, drugi po rangu problema sa kojima su se suočavali.

Preporuke:

- Koji god model online nastave se koristi, neophodno je osigurati prilike i načine da nastavnik održava **redovne kontakte sa učenicima i ostvari odnos uzajamnog povjerenja, brige za dobrobit djeteta i pružanja podrške.**
- Potrebno je **dodatno i kontinuirano obučavati** i nastavnike i učenike za korištenje različitih alata, platformi i dr.
- Potrebno je raditi na razvijanju **jedinstvenih platformi i visokokvalitetnih online sadržaja** i materijala kojima bi se omogućilo da ih djeca koriste što samostalnije, ali i da istovremeno razvijaju mišljenje višeg reda i sposobnost učenja, a ne da budu samo pasivni konzumenti sadržaja.
- Ne možemo dovoljno naglasiti značaj i neophodnost posvećivanja mnogo više pažnje brizi o **sigurnosti djece na internetu i prilikom korištenja online platformi i alata.** Pored strukturirane i kontekstualizirane obuke svog školskog osoblja, a onda i roditelja i djece o sigurnosti na internetu, važno je izraditi sigurnosne protokole, te uspostaviti jasna pravila vezana za uzajamnu komunikaciju na platformama i dr.
- Potrebno je ispitati načine da se bolje **izbalansira vrijeme rada i odmora učenika,** i omogući dovoljno vremena za izradu i slanje zadataka. Zadaće ne moraju niti trebaju biti svakodnevne, posebno kada je riječ o predmetnoj nastavi, niti su one zamjena za nastavni proces. One takođe trebaju biti **individualizirane, omogućavajući djeci da prate svoj tempo razvoja, primjenjuju naučeno u drugim situacijama, istražuju i sl.**
- Vrijeme provedeno u radu **ne treba neophodno skraćivati** (kao ni časove) nego ih učiniti **interaktivnijim i dinamičnijim,** sa dovoljno prilika za postavljanje pitanja, dijaloge, rasprave, istraživanja, samostalni rad, rad sa vršnjacima i sl.

Iz cijelog istraživanja se može zaključiti da i roditelji i učenici osjećaju i izuzetno cijene trud koji su nastavnici uložili u pripremu i realizaciju online nastave u vanrednim okolnostima. Gotovo 80% ispitanika smatra da su nastavnici bili preopterećeni obavezama u velikoj ili manjoj mjeri. Na žalost, i iz komentara roditelja i drugih analiza vidljivo je da se jedan broj nastavnika nije snašao, nije bio u mogućnosti ili nije bio spreman uložiti dodatni napor u adaptaciju i kreiranje sadržaja, komunikaciju i pružanje podrške djeci. No, prema ispitanim roditeljima i učenicima, njih je ipak manji broj, odnosno njih 16,9% smatra da nastavnici nedovoljno brinu o djeci i podržavaju ih, dok 54% izjavljuje da nastavnici to rade u velikoj mjeri. Jednako značajan je podatak da 72% ispitanika navode da djeca dobijaju redovne povratne informacije a 21,3% povremene informacije o radu i napredovanju djeteta. Ovo mnogo govori o nastojanju nastavnika da održe kontakt sa učenicima i osiguraju da nastavni proces bude efikasan.

„Jako je teško dati skupnu ocjenu nastavnika, jer se rad i trud među njima pojedinačno jako razlikuje. Neki se stvarno jako trude oko prilagodbe gradiva i toga da li su djeca shvatila i naučila, dok se određeni nastavnici ponašaju dosta ležerno po tom pitanju. Također, primjetno je da postoji potreba da se određeni nastavnici dodatno obuču u pravilnom načinu korištenja online sredstava za rad, a to se ponajviše odnosi na davanje jasnih, potpunih i nedvosmislenih uputa za rad zadaća.“

Kada je riječ o konkretnim aktivnostima nastavnika, poput pripremljenih materijala za rad, načina na koji nastavnici pojašnjavaju gradivo, zadataka koje daju za samostalni rad i nivoa podrške učenicima, svi su ocjenjeni dosta visoko i od strane roditelja i od strane učenika, a ocjene su se kretale između 3,78 i 4,00 (na skali od 1 – 5). Naravno da postoji prostor za unapređenje koji je vidljiv i kroz dodatne komentare roditelja, ali je činjenica da su i roditelji i djeca uglavnom zadovoljni trudom i radom nastavnika.

„Kvalitet online nastave zavisi u velikoj mjeri od ličnog angažmana i kvaliteta nastavnika. Kod nekih je na veoma visokom nivou, a kod nekih je prosječan. To znači da ne postoji standardni obrazac rada. Negdje se radi vrlo temeljito i učenicima stvara veliki pritisak i pored cijele situacije, a negdje će vjerovatno samo formalno biti zaključene ocjene bez ikakvog ili veoma malog dodatnog rada.“

Više od polovine roditelja, njih 57,7% smatra da se nastavnici jako trude da im olakšaju rad sa djecom, a dodatnih 33% smatra da su tu zadaću djelimično ispunili. Nezadovoljnih je tek oko 10% ispitanika. Slične rezultate dobijamo i na pitanje o tome u kojoj mjeri roditelji osjećaju da se mogu osloniti na nastavnike, pa sjećaj da se u potpunosti ili djelimično mogu na njih osloniti ima gotovo 90% roditelja. Ovo je izuzetno važan podatak i prilika za dalju izgradnju partnerstva između nastavnika i porodica zasnovanih na uzajamnom povjerenju i poštovanju. Roditelji i nastavnici su bili najveći saveznici i uzajamna podrška u ovim teškim trenucima, i bilo je vidljivo koliko je izazova i prepreka moguće prevazići kada postoji stalni dijalog i efikasna saradnja.

Problem neujednačenost u kvalitetu rada nastavnika, koji su roditelji tako jasno identifikovali, je rezultat nepostojanja jasnih standarda i indikatora u ovoj oblasti. Takva situacija dovodi najčešće do nezadovoljstva najkvalitetnijih nastavnika, koji ulažu izuzetno mnogo truda u realizaciju nastave, a koji su tretirani na jednak način kao i oni čiji je najveći domet bio zadati zadatke sa stranice udžbenika. Ne trebamo ni napominjati koliko su pogubne i dugoročne posljedice na djecu koja su „osuđena“ na nastavnike koji su uložili malo ili nimalo truda da im olakšaju ovaj proces. Važno je, takođe, napomenuti da izgovor za nedovoljan angažman nastavnika ne možemo tražiti u faktorima vezanim za dostupnost tehnologije ili obučenost za njeno korištenje, jer je i istraživanje pokazalo da su oni imali najmanji uticaj. Kvalitetni nastavnici su najvrijedniji resurs koji imamo u obrazovanju, i njihovo formalno prepoznavanje i uvažavanje njihovog rada mora biti jedan od prioriteta zadataka svakog sistema.

U dijelu koje govori o preprekama i poteškoćama, učenici su naveli i nekoliko koje se odnose na nastavnike kao što su kratak rok za ispunjavanje domaće zadaće, nejasno postavljeni zadaci, nedovoljno zanimljivi zadaci te nejasnoće vezane za način slanja urađenih zadataka.

Nije zanemarljiv ni podatak da je preko 42% roditelja osjećalo da ima punu podršku direktora i uprave škole, a njih 32% da je ta podrška djelimična. No, nezadovoljnih je gotovo četvrtina, i to se vjerovatno može pripisati nedovoljnoj komunikaciji sa upravom škole tokom pandemije.

Preporuke:

- Raditi na daljem **razvijanju partnerstva između nastavnika i roditelja**, otvorene komunikacije i uzajamne podrške u osiguravanju napredovanja djece i donošenju odluka.
- Unaprijediti **saradnju uprave škole i porodica** kroz različite forme komunikacije, informisanja i uključivanja – pismo roditeljima od strane uprave, redovno informisanje putem društvenih mreža i web stranice škole i sl.
- Ispitati razloge za **nezadovoljstvo ili nepovjerenje** od strane roditelja u pogledu rada nastavnika i/ili uprave škole i postaviti ciljeve za unapređenje.
- Osigurati potrebnu **podršku i formalno prepoznavanje uloženog truda i rada nastavnika**.
- Definisati standarde i indikatore kvaliteta rada nastavnika i u redovnoj i u online nastavi.

4 NASTAVNI PROCES

Generalno gledajući, i roditelji i učenici su u većoj mjeri zadovoljni realizacijom online nastave, o čemu svjedoči i ukupna ocjena koja se kreće između 3,40 i 3,90 na skali od 1 - 5. Razlozi za to mogu biti mnogostruki. Sa jedne strane ovakve ocjene zasigurno predstavljaju i svojevrsan izraz zahvalnosti prvenstveno nastavnicima što su, u ovako složenoj i vanrednoj situaciji, iznašli snage i načina da organizuju i realizuju kakav-takav nastavni proces. Roditelji su trebali i u najvećoj mjeri dobiti podršku nastavnika, a sam nastavni proces i obaveze koje su djeca imala pomagali su im da okupiraju svoje vrijeme i misli tokom izolacije.

Ovo je, sa druge strane, bila i jedinstvena prilika da roditelji steknu uvid u svu složenost procesa podučavanja, upoznaju se sa NPP-om, udžbenicima i svakodnevnim aktivnostima djece, što ih u budućnosti može učiniti još važnijim saveznicima u procesu reformi i unapređenja kvaliteta. Naime, treba napomenuti da je uloga samih roditelja u cijelom nastavnom procesu bila od velikog značaja, i da se on ne može ni analizirati bez uzimanja u obzir njihovog angažmana. O teškoćama u ovom segmentu svjedoči i podatak da 77% ispitanih roditelja smatra da se od njih previše očekivalo imajući u vidu vrijeme koje su imali na raspolaganju, njihova znanja i sposobnosti vezane za korištenje tehnologije, te stepen obrazovanja i poznavanje sadržaja na kojima su djeca radila.

Istovremeno, konstruktivne primjedbe, komentari i sugestije koje su roditelji davali tokom istraživanja, prilika su da pogledamo dublje u neke od komponenti nastavnog procesa u online nastavi ali i generalno, koje je potrebno dodatno unapređivati.

U prosjeku, 50% djece i roditelja smatraju da su tokom online nastave dobro napredovali u sticanju znanja i vještina, a to ne misli manje od 10% ispitanika. Imajući u vidu da su djeca i roditelji visoko ocijenili motivaciju (3,75), a posebno trud (4,26) koji su ulagali svi zajedno (gotovo polovina učenika smatra da je radilo više nego tokom redovne nastave), ovakav zaključak o učenju je i logičan. Ovdje se, međutim, može postaviti pitanje u čemu su sve djeca napredovala, te da li su ta stečena znanja i vještine isključivo vezana za sadržaj NPP ili i za niz drugih, životnih kompetencija. Štaviše, bilo bi važno ispitati koje su sve kompetencije djeca stekla tokom online nastave, a ne samo insistirati na testiranjima i ocjenjivanju formalnog znanja. Sa druge strane, ne možemo tvrditi da bi postignuti rezultati u redovnom nastavnom procesu bili značajno bolji, s obzirom da ne postoje objektivni načini praćenja napredovanja djece, i s obzirom da su problemi povezani sa osiguranjem kvaliteta jednaki i u online i u redovnoj nastavi.

„Otkako traje online nastava, moje dijete je odgovornije, redovno obavlja zadatke, traži mišljenje učiteljice.“

Jedan od osnovnih ciljeva savremenog odgoja i obrazovanja je osposobljavanje djece za cjeloživotno učenje, što između ostalog podrazumijeva primjenu različitih strategija učenja, sposobnost za samostalno učenje, rješavanje problema, istraživanje i dr., uz ili bez korištenje IKT-a. Istraživanje je pokazalo da su djeca koja su trebala više ili djelimičnu pomoći odraslih statistički značajno niže ocijenila online nastavu (ispod 3.40) od onih koji tu pomoć nisu trebala (preko 4.00).

Možemo samo pretpostaviti sa kakvim problemima su se suočavali u uzaludnom nastojanju da samostalno ispune zadatke i kako je osjećaju ovisnosti o drugima uticao na njihovu motivaciju, samopouzdanje i osjećaj samoefikasnosti. Nemogućnost da djeca zadatke urade samostalno mogli su biti uzrokovani nedovoljnom informatičkom pismenosti, ali i razvojno neprimjerenim zadacima i online alatima koji su korišteni, izostanku individualizacije i diferencijacije u pogledu sadržaja i zadataka, te neulaganjem u razvoj kompetencija djece za samostalno učenje naspram insistiranja na savladavanju propisanih sadržaja i zadataka. Ovdje se radi o jednom u nizu problema čiji uzrok trebamo tražiti u radu sa djecom u redovnoj nastavi koja ih nije pripremila za samostalni rad. Naravno, ovdje ne govorimo o sasvim maloj djeci u nižim razredima koja još uvijek nisu savladala čitanje i pisanje.

Slične rezultate imamo i kod pitanja vezanog za domaću zadaću. Djeca koja nisu imala probleme da urade domaću zadaću ocjenili su online nastavu ocjenom 4.20, naspram djece koja su nailazila na poteškoće (ocjena 3.10). Isto tako, navodeći probleme sa kojima su se suočavali tokom online nastave 18% djece kaže da im zadaci nisu bili zanimljivi a jednak broj njih da su im bili nejasni, te dodatno naglašavaju da je proces poučavanja tekao prebrzo sa nedovoljno prilika za dodatna pojašnjenja, da nisu uvijek znali kako zadaću proslijediti nastavniku i dr.

Sigurno je da su slične probleme osjećali i sami nastavnici u nemogućnosti da realizuju već preopterećen NPP u tako kratkom vremenu i uz tehnološka ograničenja. No problem je to su pojedini nastavnici osjećaj da nemaju dovoljno vremena kompenzovati davanjem domaćih zadataka, ne vodeći dovoljno računa o ukupnoj preopterećenosti djece, zamoru, te faktorima konteksta u kojem žive. Sa druge strane, bilo je i situacija kada su djeci davani zadaci koji su daleko ispod njihovog razvojnog nivoa, pa je u nižim razredima ponegdje dominiralo crtanje kao jednostavno rješenje, dok je u višim razredima nekada tražena isključivo reprodukcija, prepisivanje ili opet crtanje i ilustriranje bez dubljeg smisla ili svrhe. Ova pitanja zadiru mnogo dublje u same ciljeve postojećeg NPP-a posebno kada je riječ o kompetencijama vezanim za razvoj mišljenja višeg reda, osposobljavanje djece da kritički promišljaju, rade analize i istraživanja i dr.

„Koncept online nastave je dobar, ali smatram da treba vremena za adaptaciju, posebno nastavničkog kadra. Treba unaprijediti efikasnost učenja, ali je za to potrebno mijenjati metode i tehnike podučavanja. Mislim da se sadržaji mogu prezentirati na interesantniji način. Ono što mene generalno brine je upotrebna vrijednost naučenog. Neki su nastavnici uspjeli djecu motivirati online kvizovima i to pozdravljam. Većinom se svodi na prepisivanje zadataka koji uzimaju dosta vremena, a vrlo malo se podstiče kreativnost i kritičko razmišljanje. Treba uzeti u obzir da djeca nemaju mnogo vremena na raspolaganju za svaki pojedinačni predmet, tako da to vrijeme mora biti iskorišteno na najbolji mogući način.“

Još jedna izuzetno značajnih karakteristika kvalitetnog nastavnog procesa je formativno praćenje, čiji je važan dio davanje smislene i efikasne povratne informacije učenicima, koja im omogućava da samostalno sagledaju sopstveni napredak i postave ciljeve za unapređenje. Iako je značajan broj ispitanika izjavio da su nastavnici redovno davali povratne informacije učenicima, ne možemo znati da li se radi samo o pregledanju zadaće uz komentar poput „odlično“, „bravo“ i sl. ili o komentarima koji ukazuju na snage i prostor za napredovanje djece. No, bilo ovakve povratne informacije su djeci bile od izuzetnog značaja u ovoj situaciji, jer su ukazivale na postojanje kontakta sa nastavikom, na osjećaj da neko brine i da mu je stalo.

Dublja analiza dobijenih rezultata pokazuje da su djeca koja su dobijala povratne informacije od nastavnika statistički značajno više ocjenila online nastavu (4.00) od one koja nisu imala nikakav odgovor (ispod 3.00). Davanje smislene povratne informacije direktno je povezano sa definisanjem jasnih i mjerljivih ishoda učenja i upoznavanjem učenika sa svrhom i ciljem učenja, te kriterijima uspješnosti koje može koristiti za samoprocjenu, što je još jedan važan segmen na kojem je neophodno raditi u budućnosti.

Sve savremene obrazovne teorije ističu da uspostavljanje pozitivnih odnosa zasnovanih na uzajamnom povjerenju i poštovanju između nastavnika i učenika značajno utiče na napredovanje djece, njihovu motivaciju za učenje i osjećaj vrijednosti i samoefikasnosti. Ovo je i jedan od najvažnijih razloga zašto je sam nastavnik najvažniji pojedinačni faktor u kvalitetnom obrazovanju. Svakoj osobi, a djeci posebno, potreban je osjećaj da neko brine i da je nekome stalo do njegove dobrobiti i napredovanja. Ovo stanovište možemo potkrijepiti i podatkom da su najveću ocjenu online nastavi (gotovo 4.20) dali oni učenici koji su imali osjećaj da nastavnici brinu o tome kako se osjećaju i hrabre ih. Tamo gdje podrška nije prisutna ocjena je bila tek oko 3.00.

Osjećaj socijalne izolovanosti uslovljen pandemijom i zabranom kretanja djece bila je povećana nedostatkom zadataka, projekata i drugih aktivnosti koji su zahtjevali od djece da uzajamno sarađuju i komuniciraju. Ako i isključimo malu djecu koja se ne bi snašla u navedenim zadacima, indikativan je podatak da je ovakva iskustva imalo tek nešto više od 14% ispitanika. Imajući u vidu da kooperativno učenje, kao važna značajka savremenog pedagoškog prisupa, nije dovoljno razvijeno ni u redovnoj nastavi, mogla se i očekivati njegova manja zastupljenost tokom online nastave, ali to je pitanje koje zahtijeva mnogo više pažnje u budućnosti.

Prema odgovorima ispitanika, ocjene su i učenicima i roditeljima važne, i to značajno više učenicima (79%) nego roditeljima (60%). Međutim, tek nešto više od 50% njih smatra da su one mjerilo njihovog znanja i sposobnosti. Sa druge strane, ocjene se ne nalaze u vrhu po stepenu važnosti ili onoga što brine roditelje i djecu u doba pandemije, kada su zdravlje, život i budućnost na prvom mjestu. Analiza faktra značaja ocjena i zabrinutosti je pokazala i to da učenici koji nisu zabrinuti za ocjenje, njih smatraju manje važnim ili obrnuto, da oni koji ocjene smatraju važnim jesu oni koji su za njih više zabrinuti. U svakom slučaju, značaj ocjena i ocjenjivanja za roditelje i učenike j dalje nadilazi mnoga druga važna pitanja vezana za kvalitet nastavnog procesa i osjećaj uspješnosti i napretka i to svakako treba biti predmet dublje rasprave. Ne trebamo zanemariti ni nedostatak ujednačenih kriterija za ocjenjivanje, nedovoljnu upućenost djece i roditelja u ove kriterije, različite a ponekad i neprimjerene načine ispitivanja i testiranja djece (gledanje u plafon, vremenska ograničenja, fokus na reprodukciji i sl.) koja ne omogućavaju nastavnicima, ali ni djeci ni roditeljima uvid u stvarno stanje i potrebe.

„Mišljenja sam da je ovo veliki izazov koji je pred nas ostavio mnoga otvorena pitanja. Potrebno je unaprijediti znanja i vještine nastavnika, postepeno ovoditi ovaj vid nastave, voditi računa o opremljenosti porodice s IT tehnologijom, izdvojiti nastavne sadržaje koji se mogu primjenjivati na ovakav način.“

„Mislim da je online nastavu neophodno nastaviti u smanjenom obimu i nakon što se djeca vrate u učionice jer daje djeci iskustva koja su im važna za budućnost...“

Iako značajan broj roditelja, njih 70% ali 58% učenika smatra da nakon završetka pandemije ne bi trebalo nastaviti sa online nastavom iz već navedenih razloga, postoji generalno uvjerenje da ovakav način rada treba koristiti povremeno i u redovnoj nastavi kako bi se jačale kompetencije i djece i nastavnika, i kako se slična situacija ne bi ponovila.

U tom smislu važno je navesti i prednosti online nastave koje su identifikovali sami učenici. Veoma je indikativno da čak 77,5% učenika smatra da su tokom ovakvog načina rada bili opušteniji, a 52,9% njih da su se osjećali slobodnije. Bilo bi važno dublje ispitati ove nalaze kako bi se utvrdilo šta su uzroci pritisaka i stresa kojem su djeca izložena tokom redovne nastave, a koji nisu bili prisutni tokom online nastave. Možemo samo pretpostavljati da je nekoj djeci odgovarala dinamika rada, nekoj je odgovarao izostanak socijalnih pritisaka i izloženost grupi, neka su osjećala veću podršku roditelja, dok je jedan broj djece lakše učio koristeći IKT i sl. U svakom slučaju, ova saznanja bi nam mogla pomoći da bolje individualiziramo nastavni proces i osiguramo pozitivna iskustva za svako dijete i u redovnoj nastavi, omogućavajući raznolike pristupe u radu.

Zahvaljujući kreativnosti i osposobljenosti jednog broja nastavnika da efikasno koriste tehnologiju koja je bliska učenicima sa kojima rade, njih 27,1% smatra da su dobijeni zadaci bili zanimljivi nego u redovnoj nastavi a 11% njih je bolje razumjelo gradivo kada su učili na ovaj način. Ne smijemo zanemariti ove komentare i osigurati da se primjena tehnologije u nastavi omogući i u budućnosti, te se više radi na davanju prilika djeci da samostalno biraju načine i medije koje će koristiti za učenje.

Preporuke:

- Potrebno je mnogo više raditi na **osamostaljivanju djece** u procesu učenja kroz poučavanje za korištenje različitih **strategija učenja** (pronalaženje i organizacija informacija, povezivanje sa poznatim, poređenje i klasifikacija informacija, sažimanje, izdvajanje bitnog, postavljanje pitanja, primjena...) sticanje iskustva u realizaciji istraživanja, analizama, rješavanju problema i sl, uz sigurno korištenje IKT-a.
- Definisati **mjerljive ishode** učenja za svaku oblast i sa njima upoznati djecu kako bi proces učenja bio smisleniji i svrsishodniji.
- Koristiti ishode učenja za postavljanje **jasnih kriterija uspješnosti** kao polazišta za formativno i sumativno ocjenjivanje. Upoznati učenike i roditelje sa navedenim kriterijima na samom početku.
- Dodatno ispitati stanje vezano za **ocjenjivanje**, kao i postojeće načine, metode i strategije za procjenjivanje napredovanja djeteta (testovi, pismeno i usmeno ispitivanje) i unaprijediti ih pristupima koji omogućavaju procjenu funkcionalnog znanja, primjene naučenog i drugih ključnih kompetencija djece i online i u redovnoj nastavi.
- Više raditi na razvoju kompetencija djece za **timski rad i kooperativno učenje**, te osmisliti načine na koje ono može biti realizovano i u online prostoru.
- Povesti raspravu o smislu i svrsishodnosti domaće zadaće, njenoj razvojnoj i drugoj primjerenosti, te načinima da se ovi zadaci stave u funkciju samostalnog rada djece i razvoja funkcionalnog znanja.
- Unaprijediti **individualizaciju i diferencijaciju** nastavnog procesa, vodeći računa o mogućnostima djece, kognitivnoj spremnosti, interesovanjima i potrebama. Dati djeci priliku za izbor u pogledu načina izrade zadataka, medija koje će za to koristiti, načina prezentiranja, vremena potrebnog za rad i sl.
- Osmisliti pristupe za dalje korištenje online nastave u funkciji planskog razvoja **informacijske ali i medijske pismenosti djece**, kao i razvoja kompetencija nastavnika za prilagođavanje sadržaja online platformama.

U nastojanju da se ispuni predviđeni NPP i sve zacrtane obaveze, nedovoljno pažnje i strateških pristupa posvećivano je mentalnom zdravlju i psihičkom stanju i djece i porodica ali i samih nastavnika. Ne možemo ni anticipirati sve probleme sa kojima su se djeca, porodice i nastavnici suočavali, niti posljedice koje bi oni mogli ostaviti u budućnosti.

Iz istraživanja je vidljivo da je najveći broj i roditelja i učenika bilo izuzetno zabrinuto za zdravlje najbližih (81%), a opšte stanje straha, nesigurnosti i neizvjesnosti sigurno je u značajnoj mjeri uticalo na sposobnost djece da efikasno prate nastavni proces, budu motivisana i fokusirana na rad. Sa druge strane, raduje činjenica da su i roditelji i učenici imali dojam da ih nastavnici podržavaju, a tek 23% njih izjavljuje da je sama online nastava izazvala veći stres u porodici.

Drugi najčešći izvor zabrinutosti odnosio se na socijalnu izolaciju djece i nedostatak druženja sa vršnjacima (62,4%). Tome je svakako doprinijela odluka kriznih štabova o potpunoj zabrani izlaska djece van kuće. U pojedinim trenucima roditeljima je bilo dozvoljeno da djecu izvedu u prirodu ali isključivo privatnim automobilima, što je ponovo u nepovoljan položaj stavilo djecu niskog socijalnog statusa ili one koji nemaju vlastite automobile. Zatvorenost i izolovanost su u najmanju ruku uticali na povećanje anksioznosti i straha, odnose u porodici, motivaciju za rad, osjećaj sagorijevanja i dr. Boravak u kući, nekretanje i vezanost za elektronske uređaje uticalo je i na fizičko zdravlje djece, bolove u leđima, glavobolje, što se može dugoročno odraziti na njihovo zdravlje.

Socijalnoj izolaciji je doprinio nedostatak pristupa u učenju koji bi djeci omogućavao saradnju sa vršnjacima, ili pak nedostatak prilika da se „vide“ i čuju sa nastavnicima i vršnjacima putem različitih video platformi. Zanimljivo je da 52,5% ispitanika izjavljuje da djeca tokom ove izolacije nisu u većoj mjeri komunicirala sa svojim vršnjacima i drugovima, mada oko 40% njih smatra da imaju više slobodnog vremena. Izostanak komunikacije možemo možda povezati sa nedostatkom pristupa tehnologiji, porodičnoj dinamici i aktivnostima, ili pak nedovoljno čvrsto uspostavljenim vezama među djecom u razredu.

Preko 40% djece i roditelja živjelo je i živi u strahu za sopstvenu budućnost povezanu sa ekonomskom stabilnošću, rizikom od gubitka zaposlenja i sl. Ovi strahovi neće nestati, nego se mogu samo povećavati, što može uticati i na odnose u porodici za koje je već zabrinuto više od trećine ispitanika a posljedično i na proces učenja i poučavanja.

Ne treba, međutim, zanemariti ni broj djece koja su se osjećala opuštenije i slobodnije tokom online nastave, što ukazuje na potrebu da se o dobrobiti djece, njihovom mentalnom zdravlju, razvoju rezilijentnosti, ali i stvaranju osjećaja sigurnosti i pripadanja treba mnogo više raditi u redovnom obrazovanju.

Preporuke:

- Posvetiti veću pažnju **mentalnom i fizičkom zdravlju djece**, ali i roditelja i nastavnika kroz nuđenje stručne pomoći, grupe i programe za podršku, razgovore o emocijama i strahovima te različitim načinima za nošenja sa njima i sl.
- Osigurati **pravovremene i svrsishodne informacije** o pandemiji i načinima zaštite djece, posebno ako budu dolazila u školu, uz redovnu komunikaciju sa porodicama i uvažavanje njihovih briga i potreba. Upute trebaju biti jasne i nedvosmislene, primjenjive u datoj situaciji i konzistentne. Izraditi **protokole o postupanju** u različitim situacijama.
- Raditi na razvijanju većeg osjećaja **sigurnosti i pripadanja** odjeljenju i školi kroz uzajamno bolje upoznavanje i povezivanje djece i porodica, zajednički rad na zabavnim, umjetničkim i kreativnim aktivnostima, povezivanje starije i mlađe djece i sl.
- Voditi brigu i o **fizičkom i o mentalnom zdravlju** kroz eventualne sportske aktivnosti usklađene sa sigurnosnim mjerama, moguće susrete djece pa i porodica u vanjskim prostorima (dvorištu škole, parkovima, izletištima...), tema i projekata kroz koje djeca uče o načinu očuvanja sopstvenog zdravlja i dr.
- Donositi odluke vezane na organizaciju, način rada i uzajamnu komunikaciju koje će biti usmjerene na **razvoj rezilijentnosti** i kod djece i kod odraslih, kako bi se prevenirale još veće posljedice po mentalno i fizičko zdravlje u budućnosti. Rezilijentnost se gradi kroz stvaranje socijalnih mreža koje će vam pružiti osjećaj pripadanja i podrške, modeliranje i poučavanje konstruktivnim načinima za rješavanje problema, davanjem osjećaja kontrole nad određenim odlukama, fokusiranjem na pogled u budućnost i snage koje imamo, te pozitivne aspekte života i promjena, postavljenjm ostvarivih ciljeva i angažiranjem u aktivnostima koje će nam dati smisao i svrhu, jačanjem povjerenja u sopstvene mogućnosti, te brigom o svojim primarnim potrebama za snom, odmorom, zabavom...
To se može postići na nivou sistema koji će nastavnicima i porodicama davati osjećaj podrške i zajedništva, na nivou škola, uz angažman menadžmenta, kroz jačanje nastavničkih timova i dobre i pozitivne klime i kulture; na nivou odjeljenja kroz različite aktivnosti i odluke koje će zajednički donositi nastavnici, djeca i roditelji.
- **Pratiti nove probleme** sa kojima se sureću djeca i porodice, ili problema u porodici uzrokovanih pandemijom (gubitak posla i sl.) i reagovati pravovremeno u skladu sa protokolima.

3. METODOLOGIJA

Istraživanje o tome kako roditelji i učenici doživljavaju online nastavu, kakva su njihova iskustva, mišljenja i percepcija, realizovali su Centar za obrazovne inicijative Step By Step i proMENTE socijalna istraživanja u okviru urgentne podrške obrazovanju tokom pandemije COVID-19 koju je pružila Fondacija otvoreno društvo. Ovo ispitivanje je posebno značajno i zbog toga što se radi o prvoj generaciji djece koja prolazi kroz ovakvo iskustvo.

Istraživanje je provedeno u periodu od 21.4.2020. godine do 15.5.2020. godine, pri čemu je link za upitnik distribuiran roditeljima direktno, dok je link za upitnike koje su ispunjavali učenici bio objavljen tek na kraju upitnika za roditelje, a kako bi se osiguralo da učenici popunjavaju upitnik tek uz dopuštenje ili dozvolu roditelja. Na taj način su ispoštovane procedure obavezne saglasnosti roditelja za popunjavanje upitnika definiranih Etičkim kodeksom istraživanja sa djecom i o djeci. Dodatno, upitnik je kreiran, podaci prikupljeni i obrađeni u skladu sa Generalnim propisima o zaštiti podataka EU (GDPR regulativa).¹

Roditeljima je ostavljena mogućnost da navedu svoju e-mail adresu s ciljem obavještanja o rezultatima istraživanja.

Upitnici za roditelje i učenike su distribuirani online, korištenjem različitih komunikacijskih kanala, kao što su društvene mreže, e-mailing liste, direktni pozivi i sl. Također, značajan doprinos distribuciji upitnika dalo je i Vijeće roditelja Kantona Sarajevo kroz distribuciju upitnika putem svojih direktnih komunikacijskih kanala prema roditeljima, čime se osigurao znatan broj odgovora roditelja ali i učenika sa područja ovog kantona.

Grafički dizajn upitnika je bio baziran na responsivnom dizajnu te je prilagođen korištenju na različitim uređajima (mobiteli, tableti, laptopi, desktop računari, i sl.) i različitim rezolucijama i veličinama ekrana. Ispitanici su upitniku pristupali u 94,43% slučajeva koristeći svoj mobilni ili tablet, dok je ostalih 4,5% pristupilo koristeći laptop ili desktop računar. Za oko 1% ispitanika nije utvrđeno koji uređaj je korišten za pristup i popunjavanje upitnika.²

Upitniku za učenike je pristupilo ukupno 2.352 učenika i 11.594 roditelja, od čega je upitnik u cjelini popunilo 1.710 učenika i 6.704 roditelja. U analizu je uvršten i određeni broj nepotpunih upitnika, uz uslove da je na istom odgovoreno više od 70% pitanja, te da vrijeme koje je utrošeno na popunjavanje upitnika nije bilo značajno niže od prosječno utrošenog vremena za popunjavanje upitnika ostalih ispitanika. Također, određeni broj potpunih upitnika je eliminiran iz osnovne analize, i to u slučajevima kada je jasno uočen „šablon“ odgovaranja na pitanja (npr., uvijek se daje isti odgovor na sva pitanja), kada je ukupno vrijeme popunjavanja upitnika znatno niže od stvarnog prosječnog vremena cijelog uzorka, ili kada je ukupno vrijeme odgovaranja na jednu skupinu ili blok pitanja znatno niže od stvarnog prosječnog vremena utrošenog na odgovaranje istih pitanja od strane cjelokupnog uzorka.

¹ http://azlp.ba/GDPR_Menu/Sta_je_GDPR/default.aspx?id=2373&langTag=bs-BA&template_id=149&pageIndex=1

² Podaci su prikupljeni koristeći Google Analytics

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je sticanje uvida u procjene roditelja i učenika obzirom na segmente online nastave koje se realizirala na području Bosne i Hercegovine u periodu mart – juni 2020.

Istraživanjem smo nastojali odgovoriti na slijedeća pitanja:

- na koji način učenik prati ili učestvuje u online nastavi
- koji uređaji su im dostupni za pristup online nastavi i realizaciji zadataka
- koliko je prosječno dnevno opterećenje (učešće) u online nastavi
- identificirane poteškoće online nastave iz perspektive učenika i roditelja
- generalni ili opći doživljaji online nastave iz perspektive roditelja i učenika
- prisutne brige ili strahovi roditelja i učenika i njihov stepen zastupljenosti
- zadovoljstvo specifičnim segmentima online nastave od strane roditelja i učenika, kao i opće zadovoljstvo online nastavom
- očekivanja i podrška koju roditelji dobijaju od nastavnika pri realizaciji online nastave

3.1 INSTRUMENTARIJ

2.1.1. Sociodemografska obilježja

Osnovni podaci o ispitanicima prikupljeni su primjenom kratke forme Upitnika sociodemografskih obilježja. U upitniku su data pitanja koja se odnose na spol, zemlju porijekla, te opcionalno grad ili općinu u kojoj žive. Od učenika je traženo da specificiraju da li pohađaju osnovnu školu (II-V razred osnovne škole/VI-IX razred osnovne škole) ili srednju školu. I od roditelja je traženo da specificiraju koji nivo obrazovanja pohađa njihovo dijete/djeca, s tim da je umjesto kategorije II-V razred osnovne škole, ponuđen odgovor I-II razred osnovne škole.

2.1.2. Upitnik o doživljaju online nastave za roditelje i učenike

U okviru Upitnika o doživljaju online nastave od roditelja i učenika je traženo da navedu na koji način pohađaju online nastavu. Opcije odgovora su uključivale praćenje TV nastave, te dostavljanje domaće zadaće nastavnicima, zatim, praćenje TV nastave uz dodatna pojašnjenja i zadavanje zadaće od strane nastavnika, pohađanje nastave preko online platforme prema zadatom dnevnom rasporedu, povremenu komunikaciju s nastavnicima pri čemu nastavnici zadaću dostavljaju putem Vibera, e-maila ili SMS-a. U konačnici, ponuđena je opcija odgovora prema kojoj se pohađanje online nastave zasniva na komunikaciji s nastavnicima samo putem Vibera, e-maila ili SMS-a. Ispitanicima je ostavljena mogućnost da navedu i druge načine pohađanja online nastave koji nisu definirani u okviru upitnika.

Zatim, od roditelja i učenika je traženo da navedu na koji način se realiziraju školski zadaci: korištenjem vlastitog računara/laptopa/ tableta, dijeljenjem tehnološke opreme s ukućanima, korištenjem isključivo telefona usljed nedostatka drugih tehnoloških sredstava, te korištenjem računara/laptopa/tableta uz limitiran pristup (npr. učenik čeka roditelje da se vrate s posla kako bi imao pristup potrebnim tehnološkim sredstvima). Od ispitanika je također traženo da navedu koliko učenici dnevno provode sati učeći i prateći online nastavu.

Roditeljima i učenicima je ponuđen i niz tvrdnji koje se odnose na online nastavu npr. „Sada radim više nego na redovnoj nastavi.“, „Sada imam više slobodnog vremena.“ I dr. Opcije odgovora su prilagođene u ovisnosti od uzorka ispitanika. Od ispitanika je traženo da za svaku tvrdnju navedu opciju koja se odnosi na njih. Ponuđene opcije odgovora su: da, donekle i ne.

Nadalje, učenicima je ponuđena lista potencijalnih poteškoća koje su prisutne tokom pohađanja online nastave npr. loša internet konekcija, teškoće u pristupu platformi za učenje, zadaci su nejasni, kratak rok za ispunjavanje domaće zadaće... Također, od učenika je traženo da navedu pozitivne strane online nastave npr. „Zadaci koje radimo online su zanimljivi.“, „Bolje razumijem gradivo.“, „Opušteniji/a sam.“ Ujedno, učenicima je ostavljen prostor da napišu poteškoće s kojima se suočavaju, te pozitivne strane online nastave koje nisu definirane u okviru upitnika.

Također, učenicima i roditeljima je ponuđen niz potencijalnih razloga za zabrinutost npr. ocjene, pandemija COVID-19, odnosi u porodici, zdravlje porodice. Od ispitanika je traženo da za svaku tvrdnju navedu opciju koja se odnosi na njih. Ponuđene opcije su: jako me brine, donekle me brine, ne brine me. Dodatno, ispitanici su imali mogućnost da napišu razloge zabrinutosti koji nisu definirani u okviru upitnika.

Roditeljima i učenicima je ponuđen i niz tvrdnji gdje je od njih traženo da na skali od 1-loše do 5-odlično ocijene način podučavanja npr. način na koji nastavnici objašnjavaju gradivo, zadatke koje nastavnici zadaju za zadaću, materijale za učenje koju učenici dobivaju za zadaću, podršku od roditelja i drugih ukućana.

Zatim, u okviru upitnika za roditelje je ponuđen niz tvrdnji vezanih za iskustva s online nastavom npr. „Smatram da se od roditelja očekuje previše podrške.“, „Osjećam da se na nastavnike mogu osloniti“. Od ispitanika je traženo da istaknu opciju odgovora koja se odnosi na njih: da, donekle, ne.

U konačnici, od roditelja i učenika je traženo da ponude zaključnu ocjenu online nastavi. Dodatno, roditeljima je ostavljena mogućnost da napišu komentare i sugestije vezane za online nastavu.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Na narednim stranicama slijedi prikaz osnovnih nalaza istraživanja. Prije detaljnijeg prikaza osnovnih karakteristika uzorka, važno je naglasiti da su upitnik popunjavali ispitanici iz nekoliko zemlja izvan BiH, i to iz Srbije (N=63), Hrvatske (N=10), Republike Sjeverne Makedonije (N=3), Crne Gore (N=3) i još nekoliko drugih zemalja. Ukupno, u finalnoj bazi podataka za analizu su se našli odgovori 9.060 ispitanika iz više zemalja, od čega 8.966 ispitanika iz BiH i 94 ispitanika iz neke druge zemlje. S obzirom da je broj ispitanika iz zemalja izvan BiH nesrazmjern sa brojem ispitanika iz BiH, odgovori ispitanika izvan BiH nisu uzeti u obzir i nisu analizirani. Stoga svi naredni podaci u izvještaju, odnose se samo na ispitanike koji su kao zemlju prebivališta naveli Bosnu i Hercegovinu.

STRUKTURA UZORKA

U istraživanju je učestvovalo 7.187 roditelja i 1.779 učenika. Veći broj roditelja u odnosu na učenike je i očekivan obzirom da je upitnik od strane istraživačkog tima distribuiran prvenstveno roditeljima, koji su odlučivali da li će isti distribuirati svojoj djeci.

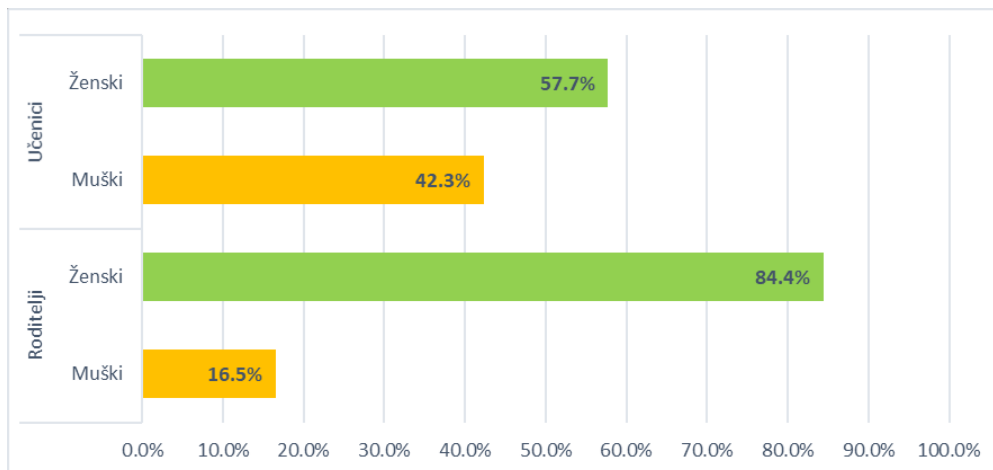
U tabeli ispod je prikazana struktura uzorka obzirom na geografsku lokaciju.

REGIJA/KANTON	RODITELJI	UČENICI
Kanton Sarajevo	3776	1203
Zeničko-dobojski kanton	709	53
Unsko-sanski kanton	671	62
Republika Srpska	563	82
nepoznato	557	119
Srednjobosanski kanton	204	23
Tuzlanski kanton	195	6
Hercegovačko-neretvanski kanton	177	21
Bosansko-podrinjski kanton	176	97
Brčko Distrikt	113	13
Posavski kanton	83	7
Zapadnohercegovački kanton	37	98
Kanton 10	15	0

Tabela 1. Struktura uzorka obzirom na geografsku lokaciju

STRUKTURA UZORKA OBZIROM NA SPOL

Od ukupnog uzorka roditelja, najveći postotak čine žene/majke (84,4%), dok je manji broj muškaraca/očeva (16,5%). Kada je upitanju spolna struktura učenika, omjer dječaka i djevojčica je ujednačeniji u odnosu na spolnu strukturu roditelja, ali su djevojčice i dalje nešto zastupljenije u uzorku sa 57,7% učešća u odnosu na dječake koji u uzorku učestvuju sa 42,3% učešća.

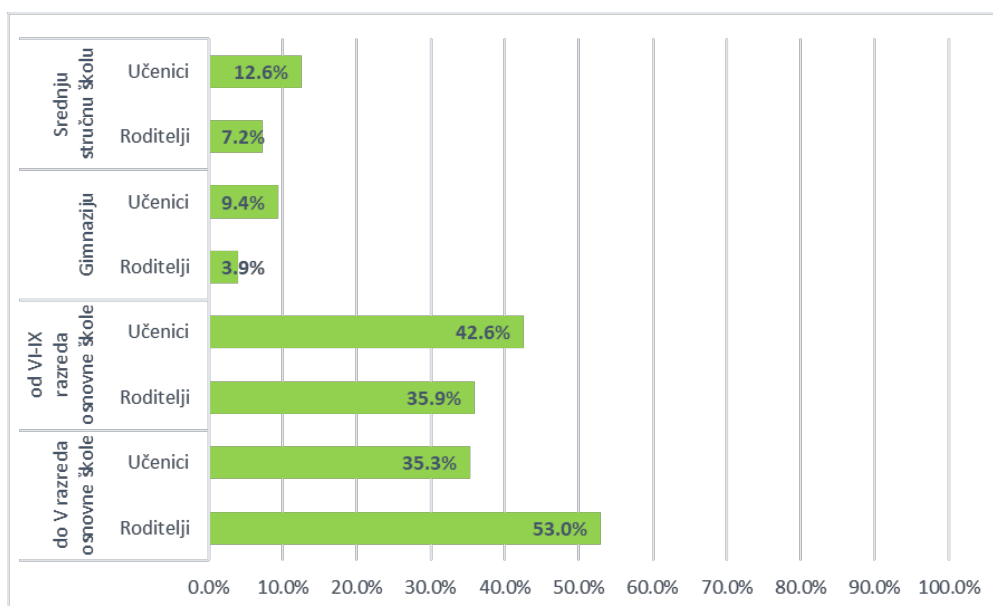

Grafik 1. Struktura uzorka obzirom na spol

ŠKOLA KOJU DJECA POHAĐAJU

Roditelji koji su odgovarali na upitnik u većini slučajeva imaju djecu koja pohađaju od I – V razreda osnovne škole. Svaki drugi roditelj koji je odgovarao na upitnik ili njih 53% imalo je dijete koje pohađa nastavu do petog (uključujući i peti) razreda osnovne škole. Sa druge strane, najmanji je broj roditelja učenika koji pohađaju gimnaziju (3,9%). Kada su upitanju učenici, najveći postotak učenika, učesnika ovog istraživanja pohađa osnovnu školu od VI do IX razreda (42,6%), dok je najmanji broj onih koji pohađaju gimnaziju (9,4%).

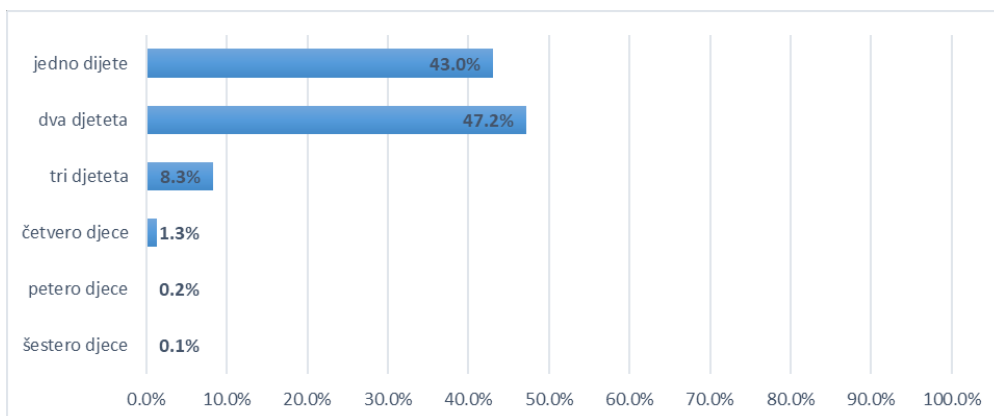
Detaljniji prikaz distribucije uzorka po ovom pitanju, prikazano je na grafikonu ispod:

Grafik 2. Škola koju djeca pohađaju

BROJ DJECE U DOMAĆINSTVU KOJA POHAĐAJU ONLINE NASTAVU

Na grafiku ispod su prikazani rezultati odgovora na pitanje u okviru upitnika za roditelje, a koje se odnosi na broj djece u domaćinstvu koja pohađaju online nastavu. Najveći broj domaćinstava iz kojih dolaze roditelji učesnici istraživanja su domaćinstava sa dva djeteta koji pohađaju online nastavu (47,2%) dok je 43% domaćinstava koja imaju jedno dijete koje pohađa online nastavu. No, u našem uzorku nalaze se roditelji iz domaćinstava sa troje i više djece, i iako je ovaj broj znatno manji, ne treba ga zanemariti.

Grafik 1. Struktura uzorka obzirom na spol

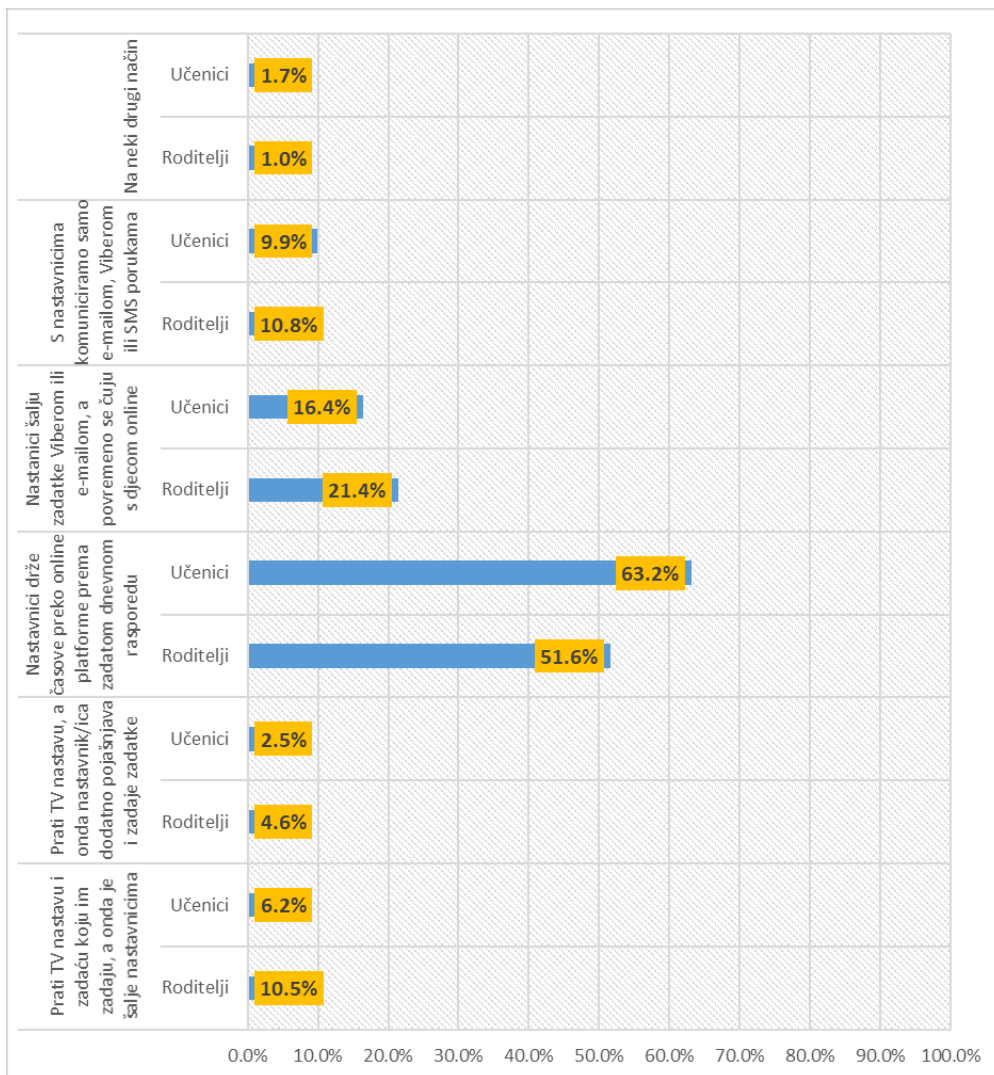
NAČIN POHAĐANJA ONLINE NASTAVE

Prema dobivenim rezultatima, najveći postotak roditelja (51,6%) i učenika (63,2%) koji su odgovorili na upitnik su oni čija djeca online nastavu pohađaju tako što nastavnici realiziraju časove preko online platforme prema zadatom vremenskom rasporedu.

U znatnoj mjeri manje, ali ipak na drugom mjestu po frekventnosti odgovora su roditelji učenika (21,4%) te i učenici (16,4%) kojima nastavnici šalju Viberom ili e-mailom a povremeno se čuju s djecom online.

6,2% učenika i 10,5% njihovih roditelja imaju pristup online nastavi prateći je putem TV-a gdje dobivaju zadaću, a koju potom šalju nastavnicima.

Pojavio se, u neznatnoj mjeri, broj odgovora pohađanja online nastave na neki drugi način a najfrekventniji su: korištenje materijala koji je postavljen na stranicama ministarstava obrazovanja, te na stranicama škola što ukazuje na postojanje širokog spektra upotrebe online alata.

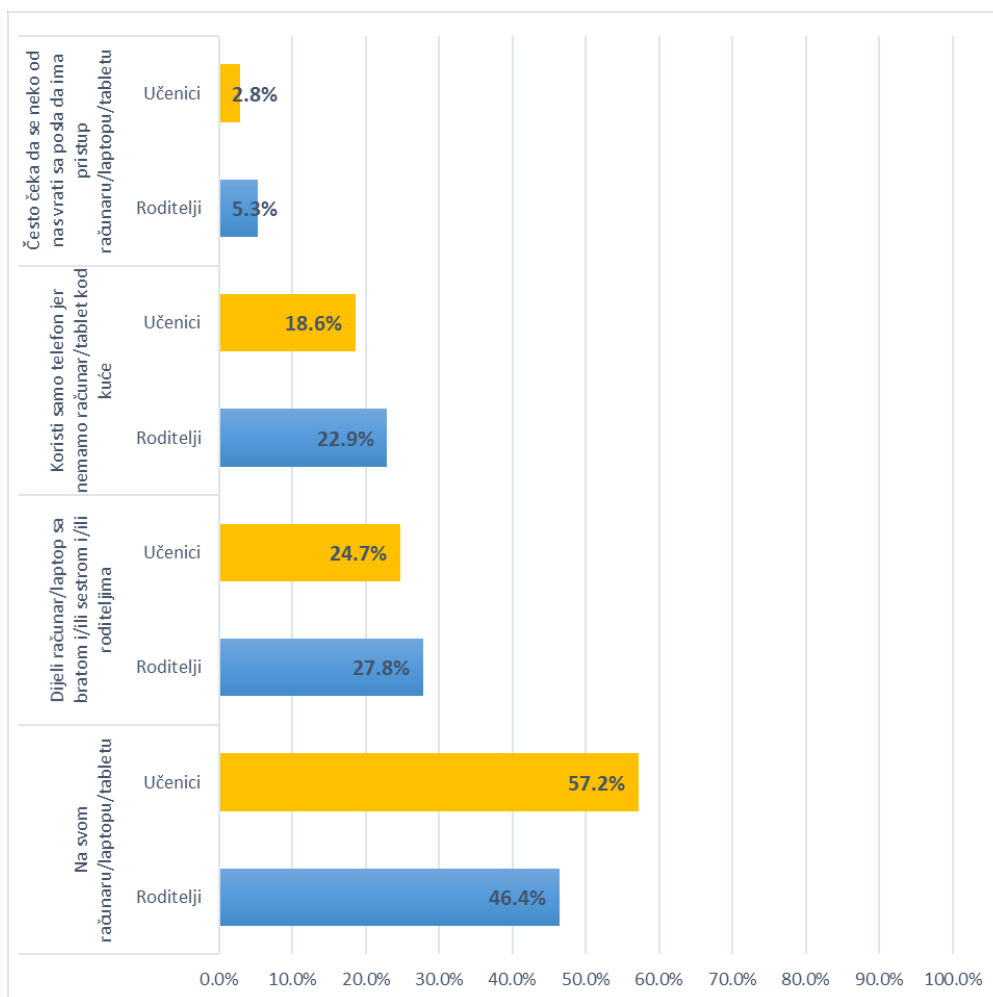

Grafik 4. Način pohađanja online nastave

NAČIN NA KOJI UČENICI PRISTUPAJU ONLINE NASTAVI

Učenici koji su odgovorili na upitnik online nastavi uglavnom pristupaju preko vlastitog računara, laptopa ili tableta (roditelji: 46,4%; učenici: 57,2%) ali nije mali broj onih koji računarsku opremu dijele sa jednim ili više ukućana, te ne treba zanemariti broj učenika koji online nastavi pristupaju samo putem mobilnih telefona jer nemaju gore spomenutu računarsku opremu. Posebno su limitirani oni učenici koji često čekaju da im računarska oprema bude dostupna.

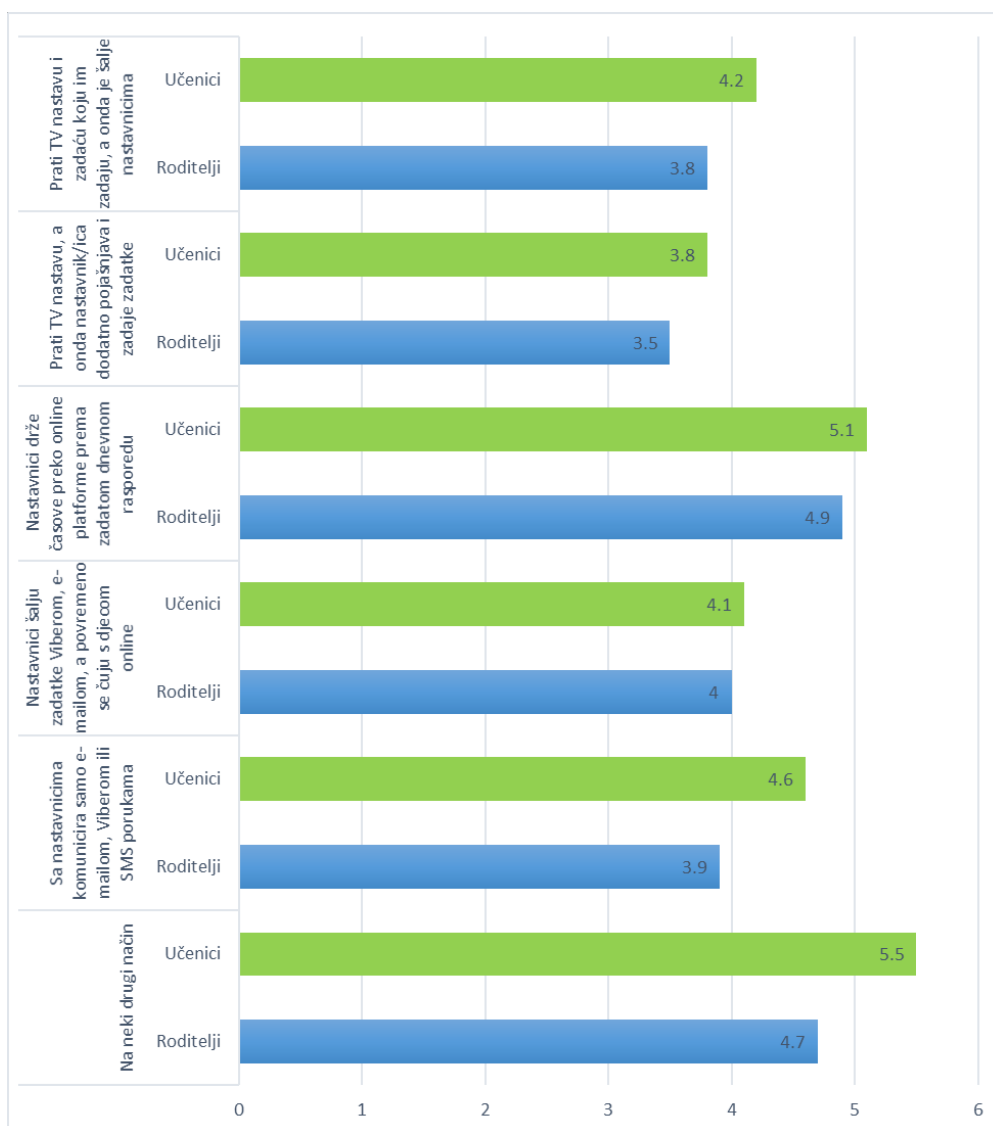
Sukladno dobivenim nalazima, vidljivo je da oko polovine ispitanih učenika nema vlastiti računar ili neki drugi uređaj sa kojim bi mogao pristupati online nastavi, što zasigurno može umanjiti mogućnost praćenja i učešća u online nastavi. Ovo posebno dolazi do izražaja u porodicama u kojima se dijele uređaji za pristup online nastavi, a sama nastava se izvodi sinhrono u kojoj je neophodno prisustvo učenika uređaju u tačno određeno vrijeme, jer se nastava izvodi po određenom vremenskom rasporedu. Dodatno, ne treba zanemariti ni činjenicu da su upitnik popunjavali samo osobe kojima je dostupan uređaj za popunjavanje online upitnika, te da je stoga procenat učenika koji nemaju vlastiti uređaj za pristup online nastavi, zasigurno i veći od prikazanog.

Grafik 5. Način na koji učenici pristupaju online nastavi

PROSJEČAN BROJ SATI KOJE UČENICI PROVEDE PRATEĆI ONLINE NASTAVU NA RAZLIČITE NAČINE

Odgovori roditelja i učenika se neznatno razlikuju u procjeni vremena koje učenik provodi prateći online nastavu i ona varira od 3,5 – 5,5 sati. Kada se uzmu u obzir prosječne vrijednosti, roditelji smatraju da njihova djeca u prosjeku provode 4,4 sata u učenju i praćenju online nastave. Učenici procjenjuju svoje vrijeme koje provode u učenju i praćenju online nastave na 4,8 sati. Na grafiku ispod je prikazan prosječan broj sati koje učenici provode prateći online nastavu u odnosu na način učešća u online nastavi.

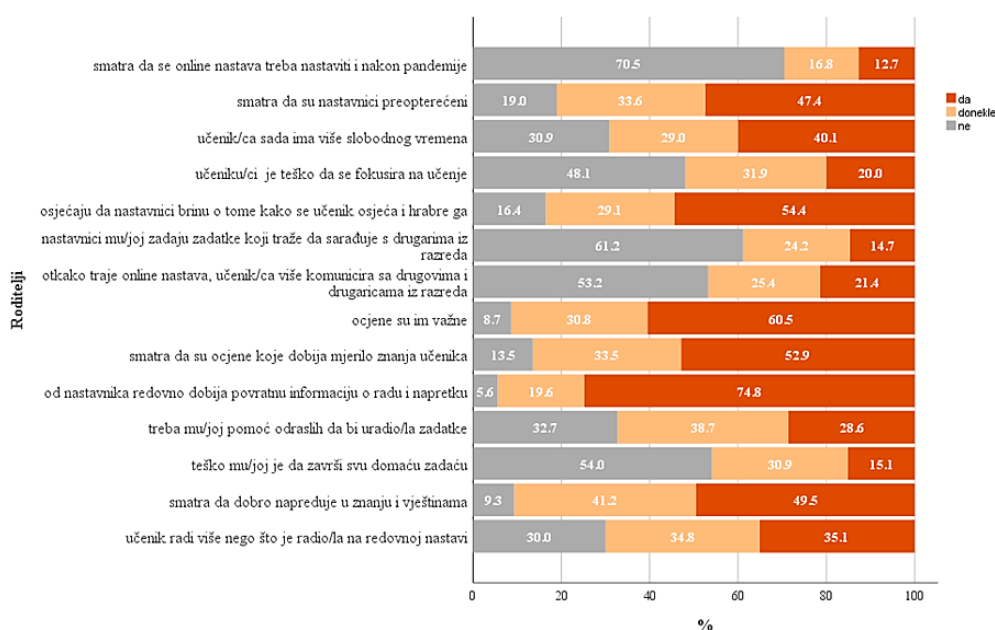
Grafik 6. Prosječan broj sati koje učenici provede prateći online nastavu na različite načine

MIŠLJENJA RODITELJA O ONLINE NASTAVI

Roditeljima i učenicima je ponuđeno niz tvrdnji o online nastavi, a za koje su trebali odgovoriti da li se slažu sa istima.

I dok, očekivano, većina roditelja (70%) smatra da se online nastava ne treba nastaviti nakon pandemije, jedna trećina roditelja je mišljenja da se u nekom obliku online nastava može koristiti i nakon pandemije.

Više od polovine roditelja (52,9%) osjeća da nastavnici/e brinu o tome kako se njihova djeca osjećaju i hrabre ih. 47,4% roditelja smatra da su nastavnici preopterećeni, dok 74,8% roditelja ističe da njihovo dijete od nastavnika redovno dobija povratnu informaciju o radu i napretku. 49,5% roditelja smatra da njihovo dijete dobro napreduje u znanju i vještinama tokom online nastave, Roditeljima, očekivano, su ocjene važne (60,5%) i vide ih kao mjerilo znanja svoje djece (52,9%).

Grafik 7. Mišljenja roditelja o online nastavi

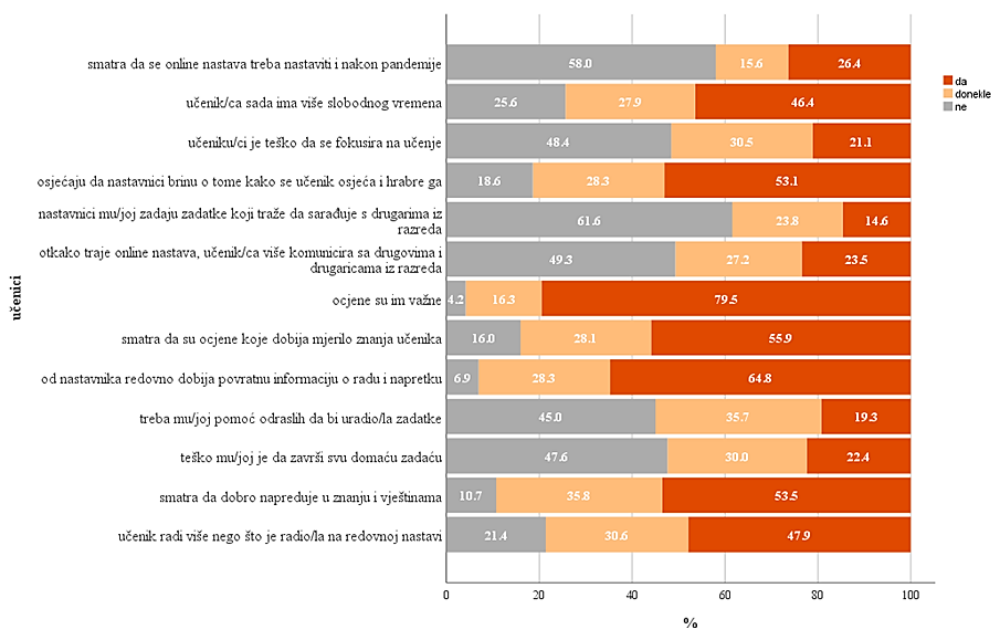
MIŠLJENJA UČENIKA O ONLINE NASTAVI

Kada su učenici upitanju, na grafičkom prikazu je vidljivo da i većina učenika ili njih 58%, smatra da online nastavu ne treba nastaviti nakon pandemije koronavirusa (COVID-19). Tokom online nastave 64,8% ispitanih učenika kaže da su od nastavnika redovno dobijala povratnu informaciju o napretku. Ujedno, 53,5% učenika smatra da dobro napreduju u znanju i vještinama, dok 53,1% učenika osjeća da nastavnici brinu o tome kako se osjećaju, te da ih hrabre.

55% učenika se izjašnjava da im je u nekom obimu potrebna pomoć odraslih, te njih 75,5% smatra da tokom online nastave rade više u odnosu na redovnu nastavu.

61,6% učenika ističe da im nastavnici ne zadaju zadatke čija izvedba zahtjeva suradnju s drugarima/drugaricama iz razreda, te njih 49,3% smatra da imaju manje prilika za komunikaciju sa njima. Na ovaj rezultat treba posebno obratiti pažnju, jer ukazuje da je tokom nastave umanjena komunikacija između učenika što može utjecati i na razvoj njihovih vještina za rad u timu i suradnju, ali i osjećaj pripadnosti grupi. Naposljetku, 47,6% učenika navodi da im nije teško da završe svu domaću zadaću.

Kao i kod roditelja, 79,5% učenika ističe da su im ocjene važne, dok 55,9% učenika smatra da su ocjene koje dobijaju mjerilo znanja.

Grafik 8. Mišljenja učenika o online nastavi

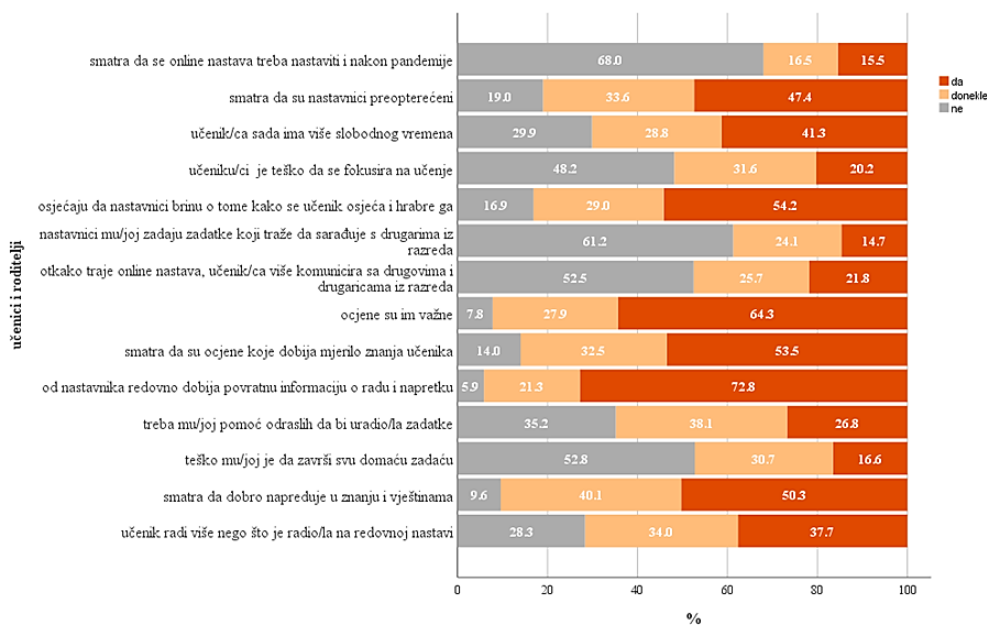

OBJEDINJENA MIŠLJENJA RODITELJA I UČENIKA O ONLINE NASTAVI

Prema dobijenim rezultatima, u prosjeku 68% roditelja i učenika smatra da se online nastava ne treba nastaviti i nakon pandemije koronavirusa (COVID-19). Ovakav rezultat je i očekivan od obje grupe ispitanika. Novonastala situacija i novi pristup pohađanju nastave zahtijeva prilagodbu s obzirom da se po prvi put roditelji i njihova djeca susreću sa ovakvim pristupom nastavi.

Kod dole navedenih rezultata, važna je primjetiti da 72,8% roditelja i učenika ističe da nastavnici redovno šalju povratne informacije o napretku, da nešto više od polovine ispitanika iz obje grupe osjećaju da nastavnici/e brinu o svojim učenicima i hrabre ih (54,2%) te da učenici dobro napreduju u znanju i vještinama (50,3%).

Interesantno je primjetiti da 41,3% obje grupe ispitanika smatra da učenici imaju više slobodnog vremena, dok 52,8% ispitanika iz obje grupe smatra da je učeniku teško da završi svu domaću zadaću. Ovakav nalaz može sugerirati i na manjak podrške za realizaciju domaće zadaće. Također, to ne znači i da je realizacija domaće zadaće zahtjevnija u online nastavi, obzirom da podaci o „težini“ realizacije zadaće izvan online nastave nisu prikupljeni ovim istraživanjem.

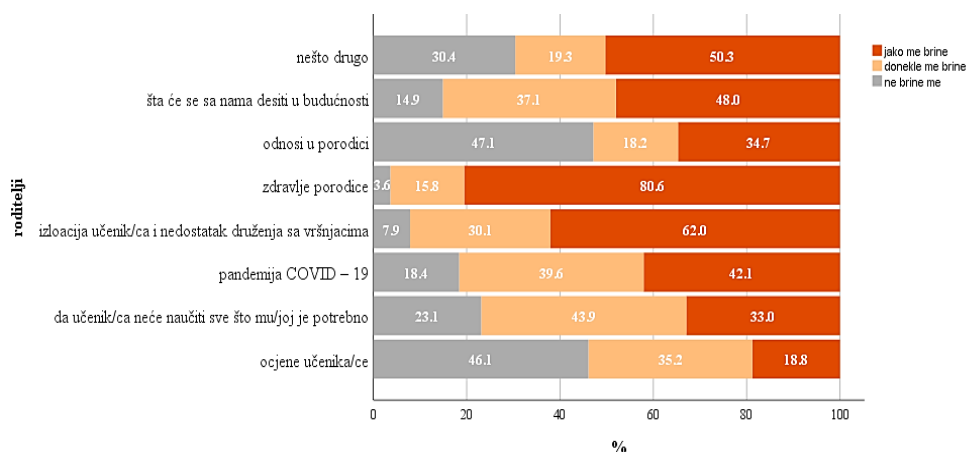

Grafik 9. Mišljenja roditelja i učenika o online nastavi

RAZLOZI ZABRINUTOSTI RODITELJA TOKOM PANDEMIJE KORONAVIRUSA

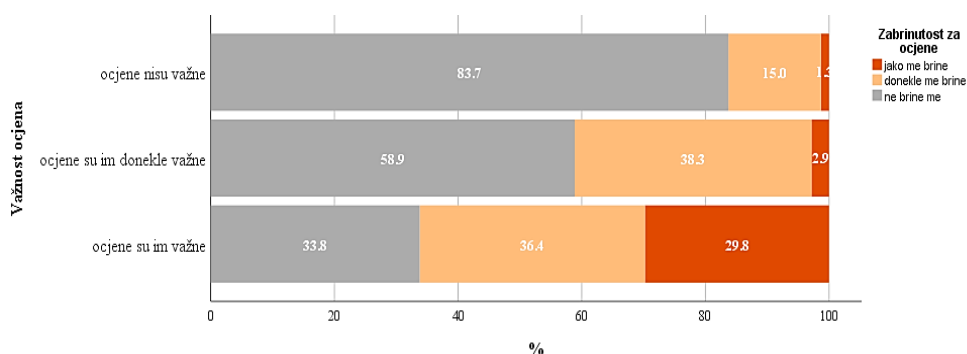
Na osnovu grafičkog prikaza vidimo da su roditelji (80,6%) najviše zabrinuti za zdravlje porodice, izolaciju svoje djece i nedostatak druženja sa vršnjacima (62%) te projekcije budućnosti (48%). 42,1% roditelja jako brine pandemija COVID-19. Trećinu roditelja (33%) jako brine da njihova djeca neće naučiti sve što je potrebno dok nešto više od trećine roditelja (34,7), učesnika ovog istraživanja, jako brinu i odnosi u porodici.

46,1% roditelja nije zabrinuto za ocjene djece, iako većini njih ocjene djeteta jesu važne.

Grafik 10. Razlozi zabrinutosti roditelja tokom pandemije koronavirusa

Iako se ovakav nalaz može činiti kontradiktoran, dodatnim analizama utvrđeno je da ocjene nisu važne uglavnom samo onim roditeljima koji tvrde i da ih ocjene djeteta ne brinu. Preko 83% roditelja koji tvrde da im ocjene nisu važne ujedno ne iskazuju ni zabrinutost za ocjene svoga djeteta. Također, najveći procenat „zabrinutih“ roditelja za ocjene svoga djeteta nalazi se među roditeljima koji ističu i važnost ocjena (29,8%).

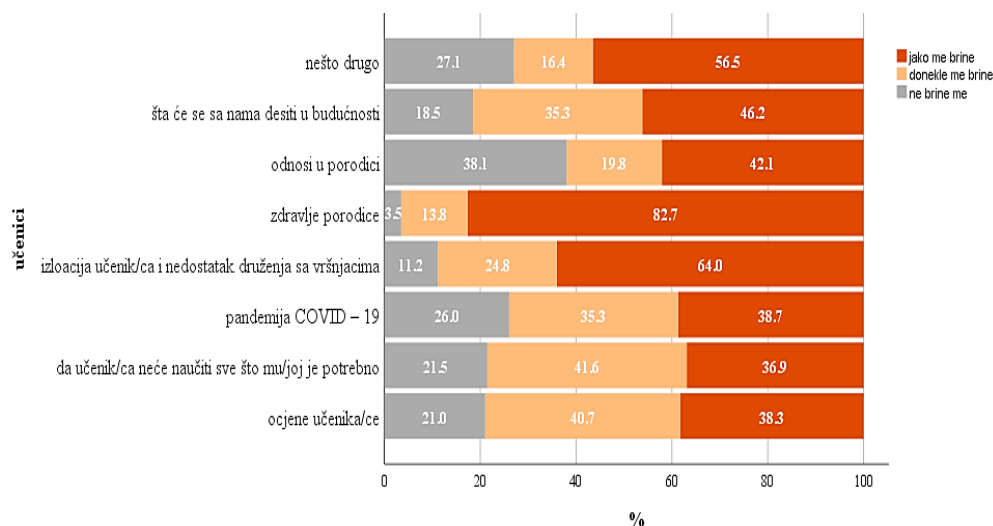
Grafik 11. Odnos zabrinutosti za ocjene i važnosti ocjena za roditelje

RAZLOZI ZABRINUTOSTI UČENIKA TOKOM PANDEMIJE KORONAVIRUSA

Na grafikonu je lako uočiti da je 82,7% učenika jako zabrinuto za zdravlje porodice, dok je njih 64% jako zabrinuto zbog nedostatka druženja s vršnjacima tokom izolacije te što će se s njima desiti u budućnosti (46,2%).

36,9% učenika je jako zabrinuto da neće naučiti sve što im je potrebno dok njih 42,1% jako brinu odnosi u porodici te pandemija COVID-19 (38,7%).

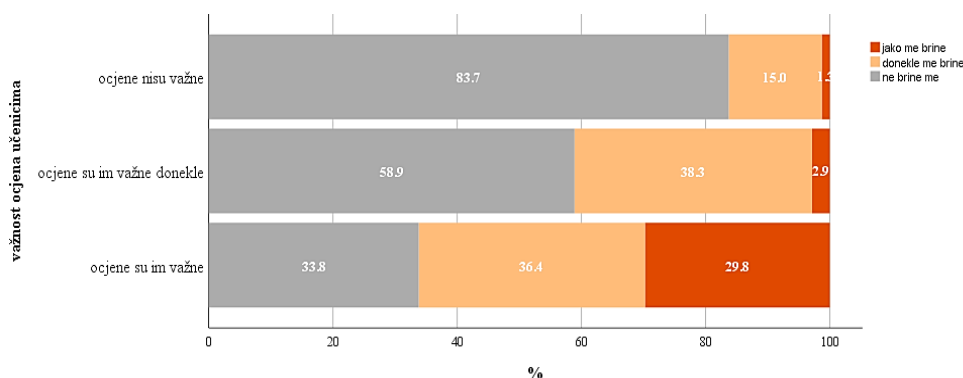
Učenike brinu ocjene. 40,7% je donekle zbog njih zabrinuto dok je njih 38,3% jako zabrinuto zbog istih. Tek 21% učenika ne izražava zabrinutost za ocjene.

Grafik 12. Razlozi zabrinutosti učenika tokom pandemije koronavirusa

U odnosu na roditelje, zabrinutost za ocjene je nešto izraženiji kod učenika nego kod njihovih roditelja. Slično kao i u slučaju roditelja, učenici koje ne brinu ocjene u najvećoj mjeri (83,7%) i ne smatraju važnim svoje ocjene. Sa druge strane, svakom trećem učeniku kojem su ocjene važne, ne iskazuje zabrinutost za istima.

Razlozi ovih odgovora mogu ležati i u činjenici da učenici razmišljaju o završetku školske godine i zaključnim ocjenama, eksternoj maturi ili pak upisu na fakultet. Potvrdu navednog pronašli smo u najfrekventnijim odgovorima učenika o razlozima zabrinutosti koji nisu definisani u upitniku, a to su: trajanje pandemije, nastavak školovanja tj. da li će se vratiti u školske klupe, kako će se realizirati upis u srednje škole ili fakultete.

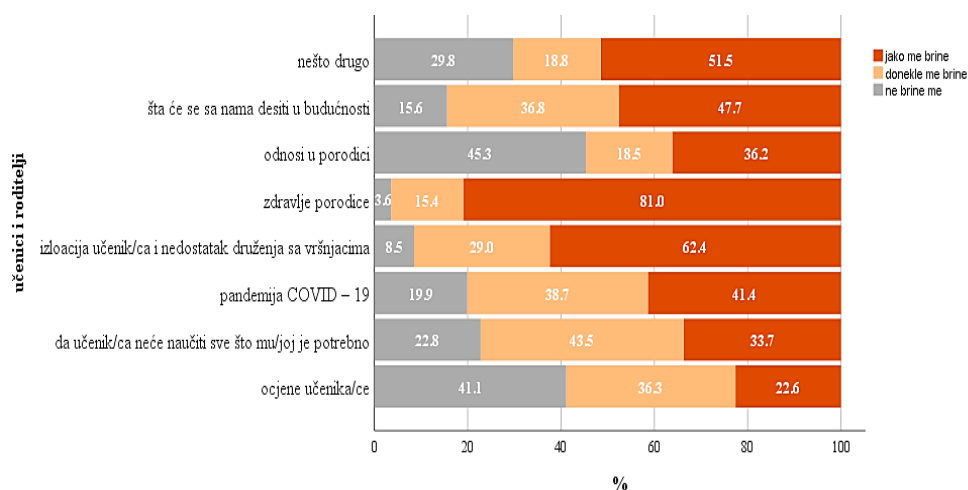
Grafik 13. Odnos zabrinutosti za ocjene i važnosti ocjena za učenike

OBJEDINJENI RAZLOZI ZABRINUTOSTI RODITELJA I UČENIKA TOKOM PANDEMIJE KORONAVIRUSA

Prema objedinjenim rezultatima za roditelje i njihovu djecu, razlozi najveće zabrinutosti tokom pandemije koronavirus COVID-19 su zdravlje porodice (81%) i izolacija djece/učenika i nedostatak druženja sa vršnjacima (62,4%) te šta će se s njima desiti u budućnosti (47,7%).

Za 45,3% roditelja i učenika odnosi u porodici nisu razlog zabrinutosti, dok za 41,1% roditelja i učenika razlog zabrinutosti nisu ocjene. Obje grupe ispitanika u ovom pitanju važnost daje dobrobiti porodice i socijalnim vezama sa prijateljima/vršnjacima i porodicom ispred školskih ocjena i svega potrebnog što se treba naučiti tokom online nastave. Prijetnja virusom kod ispitanika iz obje grupe ukazuje na spremnost da se uspjeh na polju školovanja zamjeni uspješnim prebrođivanjem trenutne nepovoljne zdravstvene situacije i na prvo mjesto stavlja porodicu i njene članove.

Drugi razlozi zabrinutosti učenika i roditelja, su već navedeni iznad, te ih ovdje nećemo ponavljati.e ili fakultete.

Grafik 14. Razlozi zabrinutosti roditelja i učenika tokom pandemije koronavirusa

Od navedenih tvrdnji vezanih za razloge zabrinutosti, formirana je jedna skala³ koju smo nazvali nivo zabrinutosti, koja se teorijski mogla kretati u rasponu od 0 do 2, gdje 0 znači da ne postoji bila kakva zabrinutost, dok vrijednost 2 označava maskimalnu zabrinutost.

U prosjeku, učenici i njihovi roditelji na navedenoj skali iskazuju zabrinutost od prosječnih $M=1,23$ uz $SD=0,44$. Uočeno je i da učenici iskazuju veći stepen zabrinutosti ($M=1,27$, $SD=0,46$) nego roditelji ($M=1,22$, $SD=0,43$) i ta razlika je statistički značajna ($F(1)=17,8$, $p=0,000$; $p<0,01$). Odnosno, možemo tvrditi da učenici iskazuju veću zabrinutost nego roditelji.

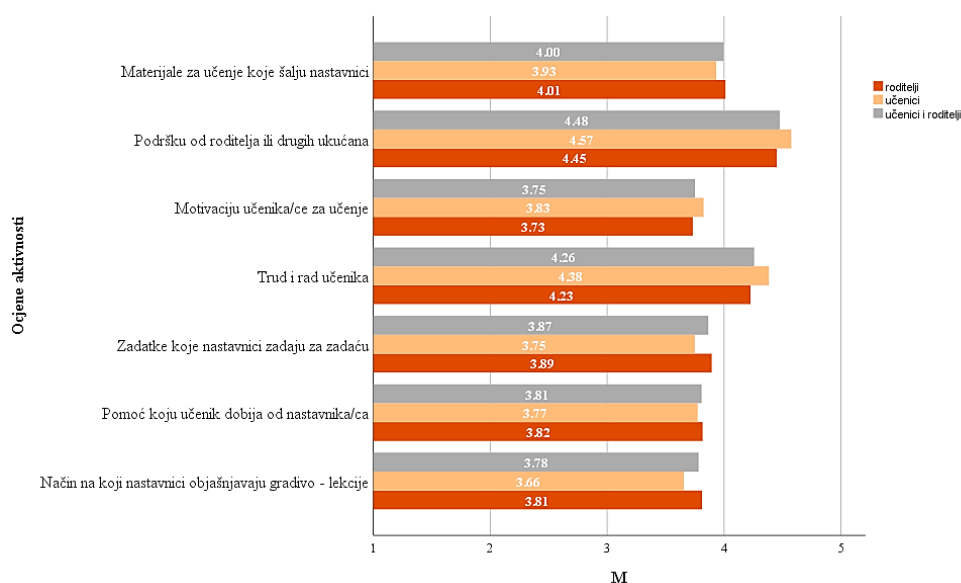
³ Podaci su prikupljeni koristeći Google Analytics

PROSJEČNE OCJENE RAZLIČITIH AKTIVNOSTI TOKOM ONLINE NASTAVE NA UZORKU RODITELJA, UČENIKA, TE RODITELJA I UČENIKA ZAJEDNO

Od ispitanika je, u pitanju prikazanom ispod, traženo da različite aktivnosti u okviru online nastave ocijene od 1 (loše) do 5 (odlično).

Samo jedan pogled na rezultate ispod je dovoljan da se uvidi da su sve navedene aktivnosti tokom online nastave ocijenjene relativno visokim ocjenama.

Prosječne ocjene roditelja se kreću u rasponu od $M=3,73$ - $M=4,45$, i moglo bi se prevesti kao dosta visoko za svaku ponuđenu aktivnost. Prosječne ocjene učenika se kreću u rasponu od $M=3,66$ – $M=4,57$, i u potpunosti prate odgovore roditelja. Najvećom ocjenom roditelji, ali i učenici ocijenili su podršku koju roditelji i drugi ukućani pružaju djeci tokom pohađanja online nastave i trud i rad učenika tokom online nastave. Rezultati obje grupe ukazuju da nije došlo do smanjenja angažmana učenika tokom online nastave ali i angažman roditelja u podršci učenju u novom, online, okruženju. Materijali za učenje koje šalju nastavnici su u prvoj trijadi po visini prosječnih ocjena, dok je nešto, ali ne značajno, niže ocijenjen način na koji nastavnici objašnjavaju gradivo.

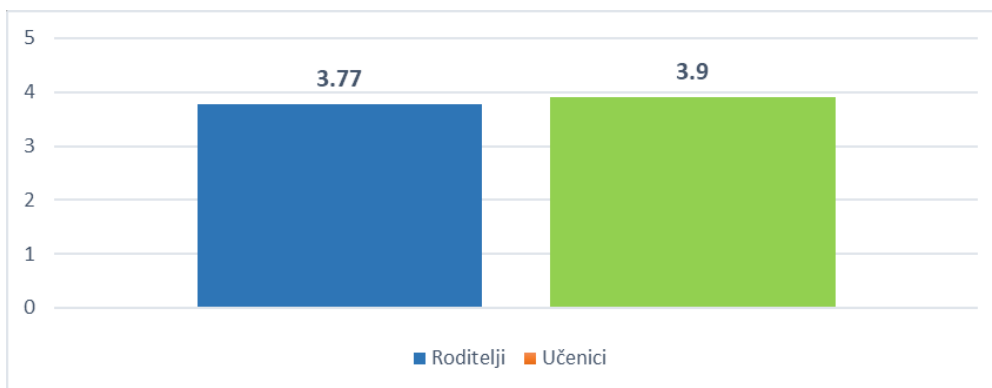
Grafik 15. Prosječne ocjene različitih aktivnosti tokom online nastave na uzorku roditelja, učenika, te roditelja i učenika zajedno

Ocjena online nastave⁴ je formirana kao prosječna ocjena svih gore navedenih tvrdnji, i ona za cijeli uzorak ispitanika iznosi $M=3,99$ uz $SD=0,85$. Prosječna ocjena online nastave formirana na ovakav način je približno jednaka između učenika i roditelja i nije utvrđeno da se one statistički značajno razlikuju ($F(1)=0,88$, $p=0,77$; $p>0,05$). Odnosno, možemo zaključiti da se učenici i roditelji slažu u ovoj ocjeni online nastave, te da su online nastavu procijenili kao vrlo dobru.

⁴ Skala pokazuje dovoljnu pouzdanost (relijabilnost), $\alpha=0,89$, $N=8966$ za sedam korištenih tvrdnji

PROSJEČNA GENERALNA OCJENA ONLINE NASTAVI

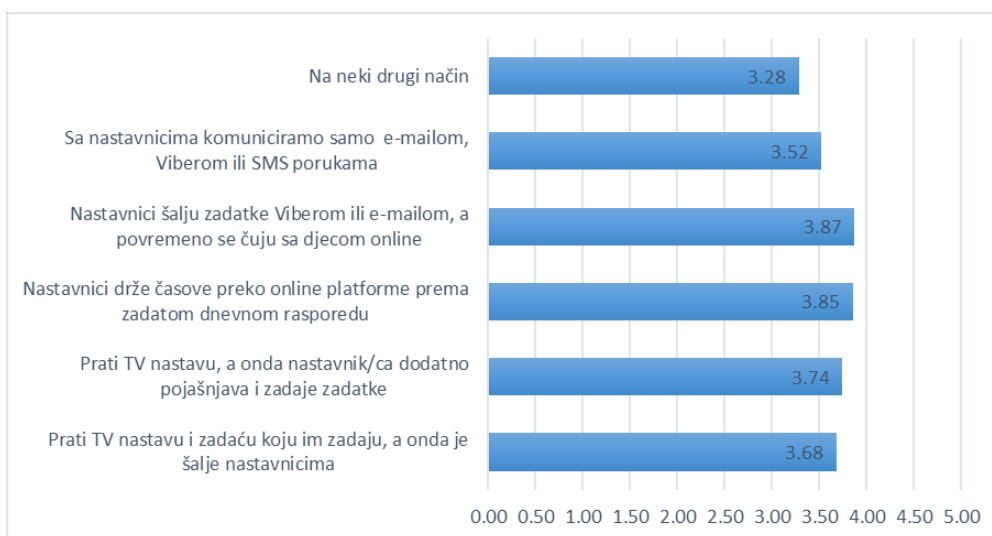
Prosječna generalna ocjena online nastave na uzorku roditelja iznosi $M=3,77$, a na uzorku učenika $M=3,90$, dok ona na cjelokupnom uzorku (roditelji i učenici) iznosi $M=3,79$. Prema tome, možemo reći da su prosječne ocjene online nastave veoma visoke što sugerira da su obje grupe ispitanika više zadovoljne online nastavom nego što to nisu. Neki od mogućih razloga ovako ocjenjene generalne/zaključne ocjene online nastave može se pronaći u kvalitativnom dijelu odgovora na kraju ovog izvještaja.

Grafik 16. Prosječna zaključna ocjena online nastavi

PROSJEČNE GENERALNE OCJENE RAZLIČITIM NAČINIMA PRAĆENJA ONLINE NASTAVE NA UZORKU RODITELJA I UČENIKA

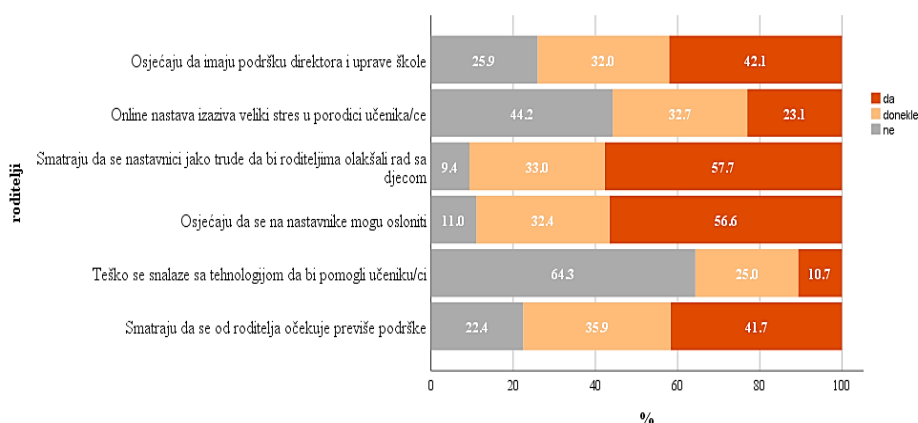
Prema dobivenim rezultatima zaključujemo da su različiti načini praćenja online nastave ocijenjeni visoko, pri čemu su ispitani roditelji i učenici najbolje ocjene dali za aktivnosti u okviru kojih nastavnici šalju zadatke Viberom ili e-mailom, dok se s djecom povremeno čuju online ($M=3,87$), zatim za online platformu preko koje nastavnici realiziraju časove prema zadatom dnevnom rasporedu $M=3,85$. Drugi načini na koje učenici pohađaju online nastavu su se ponovili i u ovom pitanju i odnose se na korištenje materijala koji je postavljen na stranicama ministarstava obrazovanja, te na stranicama škola, ali i još neke načine.

Grafik 17. Prosječne zaključne ocjene različitim načinima praćenja online nastave na uzorku roditelja i učenika

ISKUSTVA RODITELJA VEZANA ZA ONLINE NASTAVU

Velika većina ispitanih roditelja primjećuje trud nastavnika koji ulažu u online nastavi. Tek jedan od deset roditelja ili 9,4% roditelja ne smatra da se nastavnici trude. Također, skoro identičan procenat roditelja (89%) osjeća da se u određenoj mjeri može osloniti na nastavnike, a tri od četiri roditelja osjeća i podršku direktora i uprave škole. Sa druge strane, osim podrške koju dobivaju od nastavnika i direktora, roditelji osjećaju i teret online nastave. Preko 41% roditelja osjeća da se od njih kao roditelja očekuje previše podrške i za veći broj roditelja, ili njih 55,8%, online nastava izaziva određeni nivo stresa. Kada su upitanju digitalne kompetencije roditelja, više od polovine roditelja, njih 64,3% smatraju da se znaju snaći sa tehnologijom kako bi pomogli svojoj djeci.

Grafik 18. Iskustva roditelja vezana za online nastavu

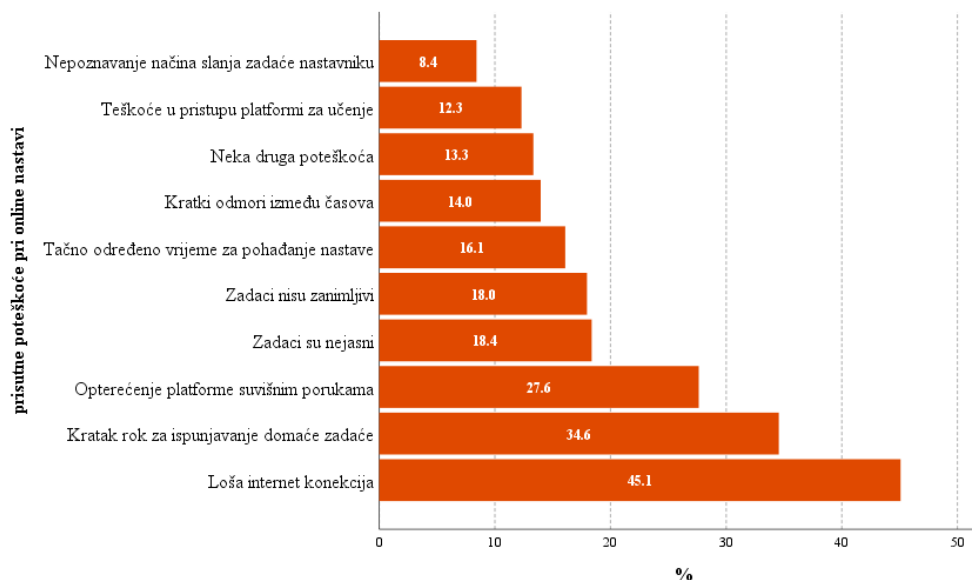
POTEŠKOĆE KOD UČENIKA PRI ONLINE NASTAVI

Učenici su poteškoće mogli identificirati kroz nekoliko polja/oblasti, odnosno, mogli su na listi od 10 mogućih poteškoća odabrati one sa kojima su se oni suočavali. Pojedini učenici nisu navodili poteškoće, dok su se sa druge strane neki učenici suočavali sa višestrukim poteškoćama.

Na osnovu grafičkog prikaza vidimo da najveći postotak ispitanih učenika ističe da je loša internet konekcija najveća poteškoća pri online nastavi (45,1%).

34,6% učenika kao značajnu poteškoću pri online nastavi navodi kratak rok za ispunjavanje domaće zadaće, dok 27,6% učenika navodi da je opterećenje online platforme suvišnim porukama značajna poteškoća pri online nastavi.

Podjednak postotak učenika smatra da zadaci koje dobijaju nisu zanimljivi ili da su nejasni (18%).

Grafik 19. Poteškoće kod učenika pri online nastavi

Učenici su imali mogućnost navoditi neke druge poteškoće koje nisu bile predviđene upitnikom. Poteškoće koje su učenici navodili grupirani u nekoliko kategorija i odnose se na:

- Ometanje tokom nastave od strane članova porodice
- Vrijeme provedeno na računaru izaziva glavobolju, bolove u leđima
- Dugotrajan rad na računaru
- Nedovoljna opremljenost tehnologijom
- Previše zadataka i zadaće, opterećenost gradivom
- Skraćena nastava što je nedovoljno da se gradivo dobro objasni
- Nedostatak kvalitetne komunikacije s nastavnicima, nedovoljno objašnjeno gradivo
- Teškoće u radu na online platformi
- Raspored nastave nije tačno utvrđen

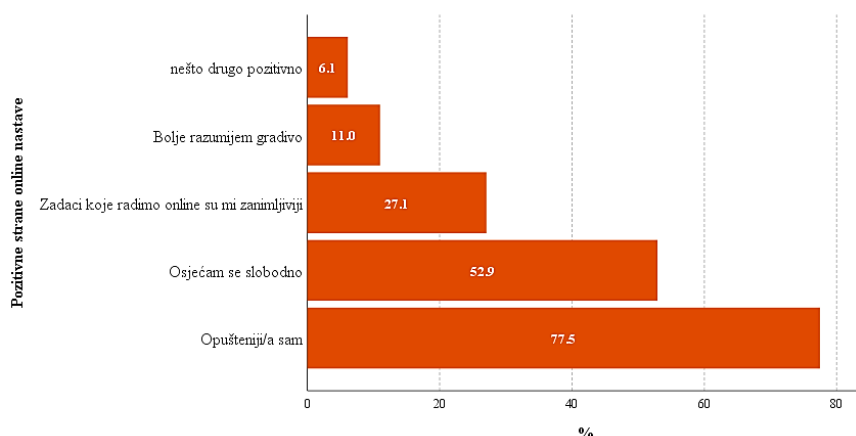
Suma ili ukupni zbir poteškoća s kojima su se učenici suočavali tvore faktor „Broj poteškoća u online nastavi“. Prema tome, broj poteškoća je mogao varirati od 0-10. Analiza pokazuje da tek 0,2% učenika ne navodi nijednu poteškoću u online nastavi, 47,8% učenika navodi samo jednu poteškoću, 21,7% dvije poteškoće, 15,5% tri poteškoće, a 14,8% navodi četiri ili više poteškoća u online nastavi. U prosjeku, učenici navode 2,07 poteškoća u online nastavi. Gledano u odnosu na nivo obrazovanja, najmanje poteškoća navode učenici razredne nastave (učenici do petog razreda), i to u prosjeku 1,67 poteškoća. Potom slijede učenici predmetne nastave (od VI-IX razreda) sa prosječnih 2,17 poteškoća, zatim učenici srednjih stručnih škola sa 2,5 i na kraju učenici gimnazija sa 2,6 identificiranih poteškoća u prosjeku. Ustanovljeno je i da postoje statistički značajne razlike u ukupnom broju identificiranih poteškoća učenika u ovisnosti od tipa/nivoa obrazovanja ($F(3)=36,6$, $p=0,000$; $p<0,01$), osim između učenika gimnazija i učenika srednjih stručnih škola gdje razlika nije statistički značajna. Shodno tome, možemo potvrditi da učenici srednjih škola (i gimnazija i srednjih stručnih škola) značajno više navode poteškoća u odnosu na učenike osnovnih škola (i predmetne i razredne nastave), ali ne postoji značajna razlika u broju identificiranih poteškoća između učenika gimnazija i učenika srednjih stručnih škola.

Kada se pogledaju samo osnovne škole, tu se također uočava značajna razlika u broju identificiranih poteškoća između učenika predmetne i razredne nastave, gdje učenici predmetne nastave identificiraju značajno veći broj poteškoća nego učenici razredne nastave.

POZITIVNE STRANE ONLINE NASTAVE (UČENICI)

Prema odgovorima učenika, opuštenost je najistaknutija pozitivna strana online nastave (77,5%). Visok procenat učenika navodi da je pozitivna strana online nastave to što se osjećaju slobodno (52,9%), dok njih 27% smatra da su zadaci koje rade online zanimljiviji nego u redovnom pohađanju nastave u školi.

Grafik 20. Pozitivne strane online nastave (učenici)

Učenici su imali mogućnost navoditi neke druge pozitivne strane online nastave koje nisu bile predviđene upitnikom. Pozitivne strane online nastave koje su učenici navodili grupirani u nekoliko kategorija i odnose se na:

- Veća mogućnost za dodatna objašnjenja od strane roditelja
- Više slobodnog vremena
- Manji stres
- Mogućnost izrade domaće zadaće u bilo koje doba dana
- Više rada na računaru
- Sticanje digitalnih vještina
- Upoznavanje s novim načinima rada
- Mogućnost ponovnog osvrta na objašnjenje lekcija

4.1. FAKTORI UTJECAJA NA EFIKASNOST ONLINE NASTAVE

Kreiranjem modela utjecaja smo nastojali identificirati koji faktori i u kojoj mjeri utječu na određenu ocjenu pojedinačnih elemenata online nastave, a samim tim i online nastave i cjelini. Pretpostavljeni modeli utjecaja obuhvataju osam grupa varijabli, ili jednostavnije rečeno, osam faktora utjecaja koje smo na određeni način mjerili u ovom istraživanju i to:

- Način praćenja online nastave
- Obrazovni novi/tip škole
- Dostupnost i dijeljenje uređaja za pristup online nastavi
- Broj učenika u domaćinstvu koji pohađaju online nastavu
- Vrijeme provedeno u online nastavi
- Nivo zabrinutosti roditelja i učenika
- Broj poteškoća u online nastavi
- Načini rada nastavnika

Navedenih osam faktora smo analizirali sa ciljem utvrđivanja da li svaki od navedenih ima utjecaja na efikasnost online nastave.

Rezultati ukazuju na sljedeće:

Svi navedeni faktori imaju statistički značajan utjecaja na efikasnost online nastave ($p=0,000$, $p<0,01$), i svi zajedno mogu da objasne oko 55% ukupne varijanse efikasnosti online nastave. To znači da svi navedeni faktori zajedno imaju oko 55% utjecaja na efikasnost online nastave, ali da postoji i dalje oko 44% faktora utjecaja koje mi ovim istraživanjem i ovim modelom nismo obuhvatili.

Gledajući pojedinačne faktore, uočavamo da su utjecaji svih navedenih faktora osim načina rada nastavnika, veoma mali, ali idalje statistički značajni. Svi faktori zajedno, osim načina rada nastavnika, mogu da objasne oko 8% ukupne varijanse, odnosno, njihov zajednički utjecaj na efikasnost online nastave je oko 8%. Sa druge strane, kao najjači utjecaj na efikasnost online nastave, pokazao se način rada nastavnika, koji zajedno sa svim navedenim faktorima, može da objasni oko 55% ukupne varijanse. Drugim riječima rečeno, način rada nastavnika u online nastavi se pokazao kao ključni faktor efikasnosti online nastave, i svi ostali navedeni faktori imaju znatno manje utjecaja na online nastavu u odnosu na način rada nastavnika.

REGIJA/KANTON	R	R ²	Prilagođeni R ²	Standardna pogreška procjene	p
Način praćenja online nastave	.118	.014	.013	.84359	.000
Obrazovni nivo / tip škole	.251	.063	.062	.82257	.000
Dostupnost uređaja za pristup online nastavi	.274	.075	.074	.81736	.000
Broj učenika koji pohađaju online nastavu	.275	.076	.074	.81726	.000
Vrijeme provedeno u online nastavi	.279	.078	.076	.81635	.000
Nivo zabrinutosti roditelja i učenika	.280	.078	.076	.81617	.000
Broj poteškoća u online nastavi	.280	.078	.076	.81619	.000
Načini rada nastavnika	.744	.553	.551	.56882	.000

Tabela 2. Faktori utjecaja na efikasnost online nastave

Kada se pogledaju pojedinačni utjecaji ili pojedinačne aktivnosti nastavnika u online nastavi, dobije se podatak da na efikasnost online nastave nema značajan utjecaj to da li učenik u online nastavi radi više nego na redovnoj nastavi ($\beta=0,009$, $p=0,34$; $p>0,05$). Ostale aktivnosti nastavnika imaju statistički značajan pozitivan utjecaj na efikasnost online nastave, a najviše osjećaj da nastavnici brinu o tome kako se učenik osjeća ($\beta=0,39$, $p=0,000$; $p<0,01$), osjećaj učenika da dobro napreduje u znanju i vještinama ($\beta=0,36$, $p=0,000$; $p<0,01$) i redovno dobivanje povratne informacije od nastavnika o radu i napretku ($\beta=0,26$, $p=0,000$; $p<0,01$). Također, ostale prethodno opisane aktivnosti nastavnika pokazuju statistički značajan utjecaj na efikasnost online nastave, ali ne u mjeri kako je to slučaj sa prethodno navedene tri aktivnosti.

4.2. REZULTATI KVALITATIVNE STUDIJE NA UZORKU RODITELJA: KOMENTARI I SUGESTIJE VEZANE ZA ONLINE NASTAVU⁵

Pregledom kvalitativnih odgovora, gdje su roditelji imali mogućnost dopisati komentare ili sugestije zaključujemo da su roditelji uglavnom zadovoljni online nastavom, što nam potvrđuje prosječna ocjena koji su dali online nastavi.

Sveukupna situacija uzrokovana pandemijom (COVID-19) i prinudno prebacivanje nastave u online prostor zasigurno je unijelo veliku pometnju u domove širom Bosne i Hercegovine. Ipak, čini se da je moguće kvalitetnim materijalima, redovnim kontaktima i kreativnim pristupima održati motivaciju učenika za rad.

Iskustva roditelja koja su iznosili u svojim komentarima su različita. Jedan dio njih ističe da su djeca tokom online nastave bila preopterećena gradivom i količinom domaće zadaće. Jednako tako, roditelji navode da mnogo vremena provode radeći s djecom, te da se od roditelja previše očekuje u pogledu objašnjavanja gradiva i finansijskih izdataka kako bi djeci obezbijedili potrebnu tehnološku opremu za praćenje nastave. Roditelji često navode da je manjkavost online nastave i nedostatak interakcije s vršnjacima i nastavnicima, te da bi nastavnici trebali realizirati više online predavanja s ciljem objašnjavanja gradiva.

Određeni broj roditelja ne dijeli mišljenje o tome da je online nastava efikasna. Smatraju da je prezahtjevna, konfuzna, da djeca ne usvajaju gradivo u dovoljnoj mjeri, pri čemu se ističe prednost redovne nastave. Također, kao manjkavost online nastave navodi se i to što djeca previše vremena provode za ekranom što potencijalno loše utiče na zdravlje, iako se kao prednost online nastave ističe sticanje kompjuterskih vještina i upoznavanje s različitim alatima. S tim u vezi, veliki broj roditelja smatra da je potrebno dodatno educiranje nastavnog osoblja, roditelja, te učenika u pogledu korištenja platformi za online nastavu. Roditelji su napisali 1.538 komentara i sugestija vezanih za online nastavu. Kategorisali smo ih po frekventnosti u nekoliko skupina.

Među pozitivnim komentarima najbrojniji su oni koji ističu brzu prilagodbu na online nastavu. Takvih komentara je bilo 344. U situaciji u kojoj su svi zatečeni, online nastava je prema komentarima, dovoljno dobra da učenici imaju kontinuitet učenja. Roditelji su u komentarima, izražavali svoje zadovoljstvo nastavom, nastavnicima i svima onima koji su doprinijeli da ovaj pristup nastavi funkcionira, te neki predlažu da se online nastava nastavi i poslije pandemije a da rad odjeljenske zajednice bude obavezno online, te da je online nastava nužna i da je za djecu novo iskustvo jer stiču vještine korištenja računara u edukativne svrhe i razvijaju odgovornost.

„Mislim da je online nastavu neophodno nastaviti u smanjenom obimu i nakon što se djeca vrate u učionice jer daje djeci iskustva koja su im važna za budućnost (daljnji online studij, online posao, korištenje kompjutera za rad, a ne samo igranje, itd). Međutim, da bi se ostvarila maksimalna korist od online nastave, treba prilagoditi nastavne materijale (dodati video materijale, neke interaktivne materijale), tražiti online prisustvo djece u određenom vremenskom periodu. U svakom slučaju, mislim da treba pohvaliti školski kadar za pravovremenu i prilično adekvatnu reakciju imajući u vidu nedostatak iskustva i škola i djece u online nastavi. Zbog toga mislim da je apsolutno neophodno nastaviti sa držnjem online nastave u određenim periodima u školskoj godini i obučiti nastavnike kako da optimalno drže nastavu online.“

⁵ Cjelokupnu tabelu svih komentara i sugestija možete vidjeti u prilogu ovog izvještaja

“

„Svi su se nastavnici uključili da olakšaju djeci online nastavu vodeći posebno računa o odgojnom segmentu, šaljući im pozitivne i motivacijske poruke i hrabreći ih. Imaju čas odjeljenske s pedagogicom škole gdje se kroz igru i muziku družu. Tako im bude lijepo da svi jedva čekaju taj čas. A razrednica zakaže termin za video poziv neovisno od nastave kako bi se na taj način družili. Kroz sve se ovo vidi da je uprava škole skupa s nastavnicima poduzela sve kako bi djeci olakšala ovu situaciju.“

“

„Otkako traje online nastava, moje dijete je odgovornije, redovno obavlja zadatke, traži mišljenje učiteljice.“

“

„Igrom slučaja bili smo spremniji za ovakav vid nastave od mnogih razvijenijih zemalja. Smatram da smo dobro odgovorili na pandemiju i adekvatno zaštitili i našu djecu, a i nas. Ne treba žuriti sa ublažavanjem mjera i treba okončati ovu školsku godinu na ovakav način.“

“

„U suštini nisam protivnik online-nastave, ali smatram da su nastavnici bačeni u vatru. Sa online- nastavom se mnogo više može uraditi i ona može biti ekvivalent nastavi u kabinetu, ukoliko se izvodi na pravi način.“

Na ove nalaze treba dodati i sugestije roditelja koji se dotiču neophodnosti obuke za korištenje online platformi za učenje kako za nastavnike tako i za učenike i roditelje, što razvoj digitalnih kompetencija prepoznaje neophodnim za vrijeme u kojem živimo. S obzirom da su Informatičko-komunikaciono - tehnološka pismenost i informaciona pismenost ključne kompetencije i esencijalna su potreba za građane 21. vijeka, planiranje budžeta za osiguravanje dovoljnog broja računara za učenike za provođenje online nastave te njeno unaprijeđenje bilo bi neophodno.

“

„Školski sustavi u FBiH su nepripremljeni za online nastavu kao i nastavnici. Mlađima to ide lakše , a starijim nastavnicima je to problem ili neko drugi mora za njih raditi. Tehnička sredstva su nedovoljna ili loša pa neki nastavnici ne mogu raditi online što se odnosi i na učenike koji nemaju tehničku opremu. U svemu je dobro podizanje svijesti u obrazovanju i društvu da se školski sustavi moraju modernizirati i uz redovitu nastavu uvesti dio paralelne online nastave u budućnosti.“

S obzirom na širok dijapazon pristupa online nastavi i korištenje različitih alata za njeno provođenje, očito je da su neki pristupi onemogućili kontakt nastavnika sa učenicima i da su ga roditelji preoznali kao takvog te sugerišu interaktivnu online nastavu u kojoj bi djeca i učitelji komuniciraju preko video kamere i „uživo“.

„Najveći problem je nepoznavanje realizacije ove vrste nastave od strane nadležnih institucija i ljudi koji vode resor obrazovanja. Naglasio bih da je trebalo krenuti od skraćivanja nastavnog kalendara, sedmičnog fonda sati na 50%, reduciranja i skraćivanja Godišnjeg plana rada, dati upute nastavnicima da odaberu sadržaje koji su neophodni učenicima za nesmetano praćenje sljedećeg razreda, da se ne insistira na ocjenjivanju i pismenim provjerama (besmisleno u ovoj situaciji)... Posebno mi smeta da u razrednoj nastavi učitelji prate raspored redovne nastave. Pogrešno je misliti da je nešto olakšano samo ako čas traje 25 minuta, a obaveze učenika se uduplale i također insistirati da se ispuni fond sati kao da je u toku redovan nastavni proces. Ne mislim da online nastava nema i svoje prednosti, ali je hitno potreban Zakon i da se urede svi segmenti u odgojno-obrazovnom procesu.“

„Ministarstvo za obrazovanje je trebalo odrediti jednu ili dvije platforme za učenje da budu zajedničke za sve škole i nastavnike, a ne da se snalazi kako ko stigne. Definitivno bolja obučenost nastavnika za rad sa informacionim tehnologijama.“

235 komentara odnose se na razliku između tradicionalne/školske nastave i online nastave i smatraju da je živu riječ u razredu i metodiku nastave u školi teško zamijeniti, te da je online nastava „nužno zlo“ u trenutnoj situaciji.

„Moje mišljenje je da bi se trebale razviti online platforme koje bi omogućile i djeci mlađeg uzrasta da učestvuju u online nastavi. Oko 10 do 20 % nastave mogao bi se odvijati preko online platformi ili uz pomoć web alata, da pripremi djecu za budućnost, ali naravno ništa ne može zamijeniti rad u učionici i socijalni kontakt i odnose koje djeca izgrađuju sa vršnjacima i nastavnicima u školi.“

142 komentara vezana su za preopširno gradivo, količinu zadaće i obimne kontrolne radove.

„Kvalitet online nastave zavisi u velikoj mjeri od ličnog angažmana i kvaliteta nastavnika. Kod nekih je na veoma visokom nivou, a kod nekih je prosjecan. To znači da ne postoji standardni obrazac rada. Negdje se radi vrlo temeljito i učenicima stvara veliki pritisak i pored cijele situacije, a negdje će vjerovatno samo formalno biti zaključene ocjene bez ikakvog ili veoma malog dodatnog rada. Konkretno mislim za maturante koji se, i pored činjenice da su lišeni najdražeg perioda u školi kada se rastaju od svojih prijatelja iz školskih klupa vez velikog zvona, sada suočavaju sa novim izazovom - upisom na fakultet. Dodatno bih željela reci da formu Online nastave treba zadržati i primjenjivati Online sedmice, sto je vec bio slučaj u nekim osnovnim i srednjim školama, tako da su djeca bila mnogo spremnija kada je sve počelo.“

„Potrebno je izraditi pravila za izvođenje online nastave koja će biti u vezi sa izmjenama i dopunama zakona o osnovnom obrazovanju. Ja bih ovu vrstu nastave nazvao prinudna nastava u kojoj nastavnici lutaju zahvaljujući nekompetentnim osobama koje vode resor obrazovanja. Trebalo je odmah na početku izmijeniti nastavni kalendar, ne držati se redovnog rasporeda koji je važio u normalnim uvjetima, skratiti nastavu minimalno za dvije sedmice, sedmični fond sati svesti na 50%, reducirati godišnje planove rada, odabrati teme i sadržaje koji su neophodni za praćenje narednog razreda, ne zahtijevati od nastavnika da ispune dnevni, sedmični i godišnji fond sati, ne zahtijevati provjere znanja i nužno ocjenjivanje učenika, povesti računa o zdravlju učenika i nastavnika...konsultirati struku i pripremiti strategiju za izvođenje online nastave u budućnosti....ako i kad zatreba...“

123 odgovora roditelja vezana su za njihove dodatne materijalne troškove u toku online nastave: dodatnog plaćanja interneta te opreme preko koje će dijete pratiti nastavu.

„Kao roditelj, a ujedno i prosvjetni djelatnik, jako sam razočarana motivacijom i željom da ovo vrijeme i izazov postavljen pred njih rijetki učitelji odluče iskoristiti za nadogradnju sebe i svog rada. Kako i sama provodim online nastavu, te svakodnevno istražujem i nudim svojim učenicima nešto novo, toliko sam razočarana činjenicom da je mojih dvoje djece oslonjeno samo na materijale objavljene na stranici Ministarstva i par pojedinaca koji hoće nešto učiniti u ovo vrijeme. Moja djeca imaju punu podršku mene i raspoloživu tehnologiju te nekako "plivaju" u ovom svemu. Zapitam se što je s onom djecom koja nemaju tu sreću!?“

„Tek sada sam svjesna koliko smo siromašni. Većina učenika ne može pratiti nastavu jer nema svoje računare. Mobitel nije dovoljan za online nastavu. Nastavnica sam koja je prateći svoje dijete shvatila da treba minimalizirati učenicima zahtjeve. Direktori i ministarstvo vrše na nas nastavnike pritisak, hoće vidljive rezultate, a to što svi građani pa i roditelji školske djece imaju probleme zbog: neredovnog vodosnabdijevana, čestih nestanaka struje, problemima sa nabavkom povrća i voća i slično nikoga nije briga. Zadaće moraju biti poslani u roku, testovi imaju kratke minutaže dostupnosti, u suprotnom direktori nagovještavaju razredne ispite. Od učenika se nije tražila ni petina ovolike odgovornosti u redovnoj nastavi. Učenici nemaju dovoljno razvijene radne navike za ovakvu online nastavu.“

213 roditelja ne vidi nijednu pozitivnu stranu online nastave i smatra je besmislenom, stresnom, štetnom i nezadovoljni su, te smatraju da zadaci nisu usklađeni s gradivom a predavači nepripremljeni, dok se uputstva i informacije nadležnih često mijenjaju.

„Izuzetno je loše što se zadaci šalju samo putem vibera i pismeno objašnjenje koje je djeci ovog uzrasta veoma teško razumljivo. Neshvatljivo je da u današnje vrijeme učitelji ne koriste platforme poput zoom ili google meet ili google classroom. Izuzetno je loše što se objašnjavanje svelo na slobodno vrijeme roditelja i znanje roditelja što dovodi do dodatnih problema ako roditelji rade jer dijete ne može na vrijeme stići uraditi zadaću jer ne razumije, a onda ima dodani pritisak od strane učitelja koji šalju da se zadaća pošalje u određeno vrijeme. U ovome trenutku, prema našem iskustvu organizacija ovog vida nastave je izuzetno loša jer učitelj samo traži znanje, a koje nije pružio.“

„Jako smo nespremni ušli u ovaj vid nastave. Svaka škola ima neka svoja pravila. Nastavnici su jako opterećeni dodatnim izvještajima. Učenici također opterećeni zadanim nastavnim materijalom a pored toga izolacija im stvara dodatni stres. Jedan neskladan i vrlo neefikasan vid nastave.“

„Kratkoročno online nastava je korisna u smislu održavanja neke obaveze za učenike. Dugoročno, online nastava je potpuno neprihvatljiva.“

„U online nastavi moje djece jedino što je online je način slanja zadaća. Jedino za šta se koristi internet je da se pošalje zadaća. Dijete i dalje piše i crta po svesci i knjizi, ne koristi se ni jedan web alat, nema edukativnih igrica, kvizova, interesantnih prezentacija. Ovo je kvazi online nastava.“

5. PRILOZI

5.1 TABELA 1. SVI KOMENTARI I SUGESTIJE RODITELJA VEZANE NA ONLINE NASTAVU

U ovim uvjetima, online nastava je odlična. Sve je na nivou. Sve je ok. Zadovoljan/a sam online nastavom i radom nastavnika.	272
Redovna nastava u školama je bolja. Samo da ovo sve brzo prođe, da nastavimo s normalnim životima i da se djeca vrate u školu. Nastavnici se trebaju više posvetiti predavanju i objašnjavanju. Živu riječ i metodiku nastavnika je teško zamijeniti. Online nastava je nužno zlo.	234
Potrebno je manje opterećivati djecu gradivom i količinom zadaće. Kontrolni radovi su preopširni.	142
Ako se nastavi online nastava, djeca će nam ostati nepismena. Sve je besmisleno organizovano. Djeca će zbog ovoga najviše ispaštati. Online nastava je bez veze, loša. Online nastava se treba prolongirati. Online nastava je prezahtjevna, naporna, konfuzna, nedorečena. Online nastava ništa ne rješava. U školi se djeca fokusiraju na ono što uče. Online nastava je stresna i za djecu i za roditelje. Online nastava je štetna. Prebrzo se sve odvija. Online nastava se ne treba realizirati. Ovaj način učenja ne vodi ničemu. Djeca slabo šta nauče kod kuće s roditeljima. Ne vidim nikakav napredak za djecu tokom online nastave. Ne zadovoljan/na sam online nastavom.	119
Čestitke svima koji su doprinijeli da online nastava funkcioniše.	92
Nastava je preveliki teret za roditelje koji rade. Od roditelja se previše očekuje (objašnjavanje i finansije).	82
Djeci nedostaje kontakt s nastavnicima, kako zbog aktivnog slušanja, tako i zbog nadzora nad učenicima tokom praćenja i ocjenjivanja. Bilo bi bolje da je nastava interaktivna. Bilo bi lijepo kad bi nastavnici pitali djecu kako provode vrijeme, da ih učine sigurnim i sposobnim za život, a ne samo davati ocjene. Bilo bi poželjno da djeca i učitelji komuniciraju preko video kamere. Učenicima je potrebna komunikacija s nastavnicima. Djeca trebaju više povratnih informacija. Nastavnici trebaju imati više razumijevanja onda kada kasne obavijesti. Nastavnici se trebaju više uključivati "uživo".	77
Ne sviđa mi se rad nekih nastavnika. Neki su požrtvovani, neki ne.	52
Nastavnike, roditelje i učenike je nužno na vrijeme obučiti za korištenje online platformi.	47
Nastavnici ne objašnjavaju lekcije, nisu aktivni i kasno odgovaraju na postavljena pitanja. Djeca dobivaju samo isječke iz knjiga bez ikakvog objašnjenja. Nastavnici trebaju biti ažurniji u odgovorima. Djeca nemaju nikakvu podršku od strane nastavnika, samo dobivaju zadatke.	46
Jako me brine što djeca previše vremena provode gledajući u ekran. Loše je za zdravlje djece.	30
Djeci nedostaje druženje i interakcija s vršnjacima.	29
Predavanja su kratka što je nedovoljno da djeca shvate gradivo i urade zadatke.	27
Problemi s internet konekcijom, dodatno plaćanje mobilnog interneta.	22

Loše je što svako mora imati mobitel, računar, tablet, a pola ljudi je bez posla.	19
Poželjno je povremeno realiziranje online nastave.	17
Organiziranje video predavanja, snimanje gradiva.	15
NPP je neprilagođen.	11
Tokom online nastave nema objektivnosti. Učenje se svodi na prepisivanje. Rad roditelja je uglavnom na fotografisanju i slanju slika nastavnicima.	10
Djeca prvog, drugog i trećeg razreda nisu dorasla tome da prate online nastavu.	8
Predlažem da se online nastava nastavi i kada prođe pandemija. Rad odjeljenske zajednice treba biti obavezno realiziran online ubuduće.	7
Više vremena za rad na testovima i za rad zadaće.	7
Profesori ne poštuju vremenski raspored održavanja nastave.	6
Zabrinjava me kvaliteta i pouzdanost ocjenjivanja.	6
Plašim se da djeca zbog ove situacije neće dovoljno naučiti.	6
Djeci nedostaje motivacije.	6
Online nastava je nužna. Trebaju je usavršavati stručna lica.	5
Djeca se teško snalaze s online nastavom bez pomoći odraslih.	5
Online nastava je za djecu jedno iskustvo više, stiču vještine korištenja računara u edukativne svrhe.	4
Online nastava je prihvatljiva samo za studente.	4
Činjenica da djeca imaju nastavu samo preko vibera govori o tome da to nije online nastava.	4
Nije regulisano realiziranje dodatne, dopunske nastave i nastave s djecom s poteškoćama u razvoju.	4
Nastavnici bi trebali biti kreativniji. Nastava treba biti zanimljivija.	4
Voljela bih da ima više zadataka za samostalan rad, konstruktivnih vježbi i povremeno testova za provjeru znanja.	3
Nastavnici u radu trebaju koristiti knjige umjesto da šalju slajdove.	3
Nedostaje sistemski pristup organiziranju online nastave. Nastavni kadar nije dorastao online nastavi. Nemamo dovoljno tehnike.	3
Nismo spremni za online tip nastave.	2
Poboljšati suradnju roditelja i nastavnika.	2

Bilo bi poželjno da se uprava škole angažuje da pomognu porodicama s troje i više djece.	2
Dijete teško zadržava pažnju dok sluša online nastavu.	2
Djeca puno više rade nego kada pohađaju redovnu nastavu.	2
Na časovima ima previše učenika.	2
Zadaci nisu usklađeni s gradivom, predavači su nepripremljeni. Nastavnicima nedostaje samoinicijativa. Roditelji preuzimaju ulogu učitelja.	2
Bilo bi dobro da nastavnici tjelesnog odgoja ne traže izučavanje štiva od 50 stranica. Djeca mogu snimati fizičku aktivnost i slati. Ionako previše vremena provode za računarom.	2
Jako je teško ukoliko su djeca ista smjena.	2
Nastavnici ne trebaju ispitivati lekcije koje nisu obrađivane.	2
Jedina prednost jest što ne moramo djecu voziti u školu.	2
Online nastava iz Matematike nikako ne funkcionira.	2
Mislim da je teško u ovoj situaciji natjerati djecu da uče preko yutube-a sadržaje koji zahtjevaju objadnjenja kao matematika, fizika, hemija.	2
Sugerirati djeci da rade fizičke vježbe ujutro i u toku dana.	2
Zadavanje više testova kako bi se provjerilo da li su djeca usvojila gradivo, online testova u realnom vremenu, zajedničkih radova.	2
Potrebno je mijenjati i dopuniti zakone o osnovnom i srednjem obrazovanju, te prateće pedagoške standarde kako bi imali zakonski okvir putem kojeg ćemo verificirati kraj školske godine. Potrebno je snimati materijale i obučiti nastavnike o procesu snimanja. Prilikom upisa prvaka ubaciti u prijemnom formularu informacije o informatičkom background-u. Edukacija učenika i nastavnika o korištenju platforme. Planiranje budžeta kako bi se osigurao dovoljan broj računara za sve učenike. Verificiranje E-dnevnika. Osiguravanje licence za ZOOM aplikaciju. Oformiti radnu grupu u svrhu praćenja dosadašnjih iskustava i poteškoća tokom online nastave.	1
Brine me neodređenost oko mature. Djeci ne treba dodatni stres i neisvjesnost oko toga da li ima polaganja ispita ili ne.	1
Online nastava bi se trebala vremenom iskristalisati i poboljšati.	1
Uputstva i informacije nadležnih se često mijenjaju.	1
Online nastava se treba razraditi kao vid zabave. S djecom treba komunicirati kroz kvizove i igru.	1
Uprave škola trebaju biti ažurnije.	1
Preporučujem prezentiranje gradiva kroz prezentacije.	1

Kvizovi za provjeru znanja su jako loše koncipirani. Sistem bodovanja ne prepoznaje tačan odgovor ako nije napisan onako kako je mašina memorisala.	1
Djeca dobivaju jako malo gradiva.	1
Poruke o nastavi stižu u večernjim satima.	1
Nastavno gradivo treba prilagoditi funkcionalnom učenju.	1
Ovo je vrijeme kada djecu trebamo podučavati o životnim vrijednostima.	1
Snimke čitanja i pjevanja djeca mogu slati na Viber.	1
Škole trebaju organizovati platforme za praćenje online nastave.	1
Predlažem da se više koriste dostupne online platforme.	1
Djeca koriste međusobne kontakte kako bi zadatke dovršili bez mnogo truda.	1
Ne bi trebalo da djeca mogu vidjeti rezultate testova koje izračunava računar jer su netačni, a to utječe na njihovo samopouzdanje i odnos prema online nastavi.	1
Ovim načinom rada umanjuju se ambicije djeteta. Djeca se potiču da previše vremena provode u virtualnom svijetu i umanjuje se nivo znanja.	1
Djeca i nastavnici se navikavaju na samostalan rad i tehnologiju.	1
Igrom slučaja bili smo spremniji za ovakav vid nastave od mnogih razvijenijih zemalja. Smatram da smo dobro odgovorili na pandemiju i adekvatno zaštitili i našu djecu, a i nas. Ne treba žuriti sa ublažavanjem mjera i treba okončati ovu školsku godinu na ovakav način.	1
Imam samo komentar da učitelji/ce treba da budu malo komunikativnije sa roditeljima,tj.da ne budu drski i bezobrazni kada se pitaju neke nejasnoće za domaći.	1
Otkako traje online nastava, moje dijete je odgovornije, redovno obavlja zadatke, traži mišljenje učiteljice.	1
Izuzetno je loše što se zadaci šalju samo putem vibera i pismeno objašnjenje koje je djeci ovog uzrasta veoma teško razumljivo. Neshvatljivo je da u današnje vrijeme učitelji ne koriste platforme poput zoom ili google meet ili google classroom. Izuzetno je loše što se objašnjavanje svelo na slobodno vrijeme roditelja i znanje roditelja što dovodi do dodatnih problema ako roditelji rade jer dijete ne može na vrijeme stići uraditi zadaću jer ne razumije, a onda ima dodani pritisak od strane učitelja koji šalju da se zadaća pošalje u određeno vrijeme. U ovome trenutku, prema našem iskustvu organizacija ovog vida nastave je izuzetno loša jer učitelj samo traži znanje, a koje nije pružio.	1
Jako je teško dati skupnu ocjenu nastavnika, jer se rad i trud među njima pojedinačno jako razlikuje. Neki se stvarno jako trude oko prilagodbe gradiva i toga da li su djeca shvatila i naučila, dok se određeni nastavnici ponašaju dosta ležerno po tom pitanju. Također, primjetno je da postoji potreba da se određeni nastavnici dodatno obuču u pravilnom načinu korištenja online sredstava za rad, a to se ponajviše odnosi na davanje jasnih, potpunih i nedvosmislenih uputa za rad zadaća.	1

<p>Jako smo nespremni usli u ovaj vid nastave. Svaka škola ima neka svoja pravila. Nastavnici jako opterećeni dodatnim izvještajima. Učenici takodjer opterećeni zadanim nastavnim materijalom a pored toga izolacija im stvara dodatni stres. Jedan neskladan i vrlo neefikasan vid nastave.</p>	1
<p>Kako se sve odvijalo brzo i kako nastavnici nisu imali podršku ni od koga u organizovanju online nastave, a ni mi roditelji nismo bili spremni na ovo mislim da smo se dobro snašli. Žao mi je djece koja nemaju adekvatnu tehničku podršku, ali ni intelektualnu podršku roditelja jer ne smijemo zaboraviti da ne mogu svi roditelji odgovoriti ovom zadatku. Nama nije teško, imamo odgovarajuće uređaje, ja sam VSS i pomažem djetetu, ali teška je djeci ova izolacija od drugara i dnevne rutine u vidu motivacije za rad.</p>	1
<p>Kao prosvjetni radnik koji učestvuje u online nastavi smatram da je nastava uglavnom organizovana dobro i da su nastavnici dobro uskočili u ovu situaciju. Brine me vjerodostojnost rezultata. Loši ucenici su se snašli i suviše dobro, dok su dobri učenici pod pritiskom i stresom da zadrže svoje ocjene. Smatram da online nastava treba da pstane u nekom procentu i poslije pandemije, ali da ne treba da se ocjenjuje.</p>	1
<p>Kao roditelj, a ujedno i prosvjetni djelatnik, jako sam razočarana motivacijom i željom da ovo vrijeme i izazov postavljen pred njih rijetki učitelji odluče iskoristiti za nadogradnju sebe i svog rada. Kako i sama provodim online nastavu, te svakodnevno istražujem i nudim svojim učenicima nešto novo, toliko sam razočarana činjenicom da je mojih dvoje djece oslonjeno samo na materijale objavljene na stranici Ministarstva i par pojedinaca koji hoće nešto učiniti u ovo vrijeme. Moja djeca imaju punu podršku mene i raspoloživu tehnologiju te nekako "plivaju" u ovom svemu. Zapitam se što je s onom djecom koja nemaju tu sreću!?</p>	1
<p>Koncept online nastave je dobar, ali smatram da treba vremena za adaptaciju, posebno nastavničkog kadra. Treba unaprijediti efikasnost učenja, ali je za to potrebno mijenjati metode i tehnike podučavanja. Mislim da se sadržaji mogu prezentirati na interesantniji način. Ono što mene generalno brine je upotrebna vrijednost naučenog. Neki su nastavnici uspjeli djecu motivirati online kvizovima i to pozdravljam. Većinom se svodi na prepisivanje zadataka koji uzimaju dosta vremena, a vrlo malo se podstiče kreativnost i kritičko razmišljanje. Treba uzeti u obzir da djeca nemaju mnogo vremena na raspolaganju za svaki pojedinačni predmet, tako da to vrijeme mora biti iskorišteno na najbolji mogući način.</p>	1
<p>Kvalitet online nastave zavisi u velikoj mjeri od ličnog angažmana i kvaliteta nastavnika. Kod nekih je na veoma visokom nivou, a kod nekih je prosjecan. To znači da ne postoji standardni obrazac rada. Negdje se radi vrlo temeljito i učenicima stvara veliki pritisak i pored cijele situacije, a negdje će vjerovatno samo formalno biti zaključene ocjene bez ikakvog ili veoma malog dodatnog rada. Konkretno mislim za maturante koji se, i pored činjenice da su lišeni najdražeg perioda u školi kada se rastaju od svojih prijatelja iz školskih klupa vez velikog zvona, sada suočavaju sa novim izazovom - upisom na fakultet. Dodatno bih željela reci da formu Online nastave treba zadržati i primjenjivati Online sedmice, sto je vec bio slučaj u nekim osnovnim i srednjim školama, tako da su djeca bila mnogo spremnija kada je sve počelo.</p>	1
<p>Malo opuštenije, da se ne nastavlja kao i do sad. Primjetim da su nastavnici dosta kritični i razumijem da čas kratko traje, ali da se dijete ocjenjuje na osnovu toga što nije u sekundi dalo odgovor nije fer.</p>	1
<p>Mišljenja sam da je ovo veliki izazov koji je pred nas ostavio mnoga otvorena pitanja. Potrebno je unaprijediti znanja i vještine nastavnika, postepeno ovoditi ovaj vid nastave, voditi računa o opremljenosti porodice s IT tehnologijom, izdvojiti nastavne sadržaje koji se mogu primjenjivati na ovakav način.</p>	1
<p>Mislim da bi se pedagozi i mobilni timovi trebali više uključiti u nastavu djece s poteškoćama u razvoju. Logopedске tretmane nemaju iako se i to može organizovati putem platforme live.</p>	1

Mislim da je online nastavu neophodno nastaviti u smanjenom obimu i nakon što se djeca vrate u učionice jer daje djeci iskustva koja su im važna za budućnost (daljnji online studij, online posao, korištenje kompjutera za rad, a ne samo igranje, itd). Međutim, da bi se ostvarila maksimalna korist od online nastave, treba prilagoditi nastavne materijale (dodati video materijale, neke interaktivne materijale), tražiti online prisustvo djece u određenom vremenskom periodu. U svakom slučaju, mislim da treba pohvaliti školski kadar za pravovremenu i prilično adekvatnu reakciju imajući u vidu nedostatak iskustva i škola i djece u online nastavi. Zbog toga mislim da je apsolutno neophodno nastaviti sa držnjem online nastave u određenim periodima u školskoj godini i obučiti nastavnike kako da optimalno drže nastavu online.	1
Nedostaje platforma e-dnevnika za učenike srednjih škola putem koje bi se mogle pratiti ocjene.	1
Mislim da trebaju biti standardizovani časovi za sve nastavnike. Da se odredi da mora imati audio i video sastanak najmanje 2x sedmicno, da postoje pravila komuniciranja.	1
Mišljenja sam da je potrebno uzeti u obzir uzrast i razvojni period djeteta kada se formiraju zadaci u okviru online nastave. Također, mislim da su nastavnici ponekad vrlo egocentrični po pitanju svojih predmeta i zadataka, ne primjenjuju holistički pristup, niti projektnu nastavu.	1
Najveći problem je nepoznavanje realizacije ove vrste nastave od strane nadležnih institucija i ljudi koji vode resor obrazovanja. Naglasio bih da je trebalo krenuti od skraćivanja nastavnog kalendara, sedmičnog fonda sati na 50%, reduciranja i skraćivanja Godišnjeg plana rada, dati upute nastavnicima da odaberu sadržaje koji su neophodni učenicima za nesmetano praćenje sljedećeg razreda, da se ne insistira na ocjenjivanju i pismenim provjerama (besmisleno u ovoj situaciji)... Posebno mi smeta da u razrednoj nastavi učitelji prate raspored redovne nastave. Pogrešno je misliti da je nešto olakšano samo ako čas traje 25 minuta, a obaveze učenika se uduplale i također insistirati da se ispuni fond sati kao da je u toku redovan nastavni proces. Ne mislim da online nastava nema i svoje prednosti, ali je hitno potreban Zakon i da se uredi svi segmenti u odgojno-obrazovnom procesu.	1
Kroz online nastavu se djeca uče odgovornosti.	1
Kroz online nastavu sam shvatila da u školama se već odavno ne uči već se samo prelazi gradivo.	1
Kratkoročno online nastava je korisna u smislu održavanja neke obaveze za učenike. Dugoročno, online nastava je potpuno neprihvatljiva.	1
Malo bolje koncipirati nastavu, podijeliti po predmetima i napraviti pretinac „domaća zadaća“ u koji će nastavnici slati domaće zadatke.	1
Malo više interakcije sa nastavnicima (npr.zoom povremeno) i uvođenje grupnog rada da bi se kompenziralo odustvo dinamike koja je prisutna u klasičnoj učionici.	1
Mislim da bi se trebali uključiti psiholozi u sve ovo u smislu da ostvare komunikaciju sa djecom preko online platforme barem jednom u 2-3 sedmice.	1
Misim da nastavno osoblje zaista daje sve od sebe, ali je problem u nedostatku njihove međusobne koordinacije, usljed čega su djeca veoma često izuzetno opterećena obavezama. Broj sati koji sam navela da dete provede u onlajn nastavi i školskim obavezama, znao je da bude i preko 10-12 sati dnevno, što je vrijeme nemoguće da dijete održi pažnju i koncentraciju. Uz nedostatak izlaženja na čist vazduh, fizičkog kretanja i rasonode, plašim se posljedica ovog perioda na zdravlje djece.	1

Mislim da djeca više kolektivno rade zadate zadatke, čime gube na sopstvenoj edukaciji. Nastavnici proizvoljno određuju koga kazniti, odnosno kome uskratiti dobru ocjenu kao posljedicu kolektivnog rada.	1
Nestručna lica predaju.	1
Treba imati više razumijevanja za djecu koja se ne snalaze najbolje s tehnologijom.	1
Ministarstvo za obrazovanje je trebalo odrediti jednu ili dvije platforme za učenje da budu zajedničke za sve škole i nastavnike, a ne da se snalazi kako ko stigne. Definitivno bolja obučenos nastavnika za rad sa informacionim tehnologijama.	1
Mislim da bi djeca trebala imati online nastavu sve dok ne bude potpuno sigurno po njihovo zdravlje.	1
Mislim da pojedini nastavnici ne reaguju u ovoj situaciji kako bi trebalo jer daju ocjene i minuse ako dijete nije prijavljeno ili nije na času, a da pritom ne pitaju razlog...loša konekcija, sistem pao.	1
Mislim samo da prvi razred ne bi trebao biti dio online nastave, posebno u seoskom području.	1
Nastavnici i djeca nisu zainteresirani za online nastavu.	1
Praktikovanje nastave je kao da su djeca na fakultetu.	1
Zbog održavanja nastave sa skraćenim časovima, velikom broju poruka koje se šalju, zbog tehničkih problema sa internetom, omogućiti da se zadatke mogu slati i poslije završenog časa da bi se omogućilo da dijete može zadatke raditi cijeli čas.	1
Želim da moja djeca imaju pravo na svoj maternji jezik što nije slučaj u RS. U školi u koju idu moja djeca je uvedena nacionalna grupa predmeta, a to nista nema na online nastavi. Diskriminacija čista.	1
Zadatke je jako malo, zadaci su prelagani. Oštećena su naprednija djeca.	1
Nismo imali vremena da se pripremimo za online nastavu ni mi, ni djeca, ni nastavnici. Baš iz tog razloga smatram da i nakon pandemije treba nastaviti sa online nastavom, dok ne dostigne nivo od 50% zastupljenosti u ukupnom planu i programu, jer su nove tehnologije bliske djeci i treba ih educirati i na taj način, a i da se zadrži socijalni karakter, okupljanje i druženje tradicionalnih metoda od 50%.	1
U suštini nisam protivnik online-nastave, ali smatram da su nastavnici bačeni u vatru. Sa online- nastavom se mnogo više može uraditi i ona može biti ekvivalent nastavi u kabinetu, ukoliko se izvodi na pravi način.	1
Smatram da nastavnici ne bi trebali pratiti nastavni plan i program u potpunosti, što neki čine i nastavljaju sa gradivo kao da se održava nastava. Navedeno nije logično jer se postavlja pitanje opravdanost takvog postupanja u situaciji kada mi kao roditelji djetetu ne možemo objasniti neke stvari i onda većinu tražimo na googlu, sto mislim da nije bio smisao ovog rada. Takođe neki nastavnici se ne uključuju po cijelu sedmicu pa čak i ako zadaju zadaću, dijete čeka po 10 dana da se ista pregleda i da komentar,bkoi se često i ne da. Tako da dijete a ni mi ne znamo da li je pravilno urađena zadaća. Usprkos uputi razrednice pojedini nastavnici zadatke šalju u 22 sata što je neprimjereno.	1

<p>ONLINE nastava je odlična zamjena za nastavu u učionici u vrijeme pandemije kako bismo zaštitili zdravlje učenika i nastavnika. Nedostaci su: nedovoljna kontrola nad učenicima pa samim tim i nerealne ocjene, previše provođenja vremena na mobitelu ili računaru (računajući i slobodno vrijeme) što negativno utiče na zdravlje, izolovanost bez druženja (na časovima i školskim odmorima), mogućnost nepotpunog praćenja časova, ili izbjegavanja pod izgovorom loše internet veze, kvara na aparatima..., nemogućnost praćenja nastave zbog nedostatka računara ili loše internet konekcije. Poštujem rad nastavnika i organizatora online nastave u kriznim vremenima. U normalnim okolnostima preferiram učionicu.</p>	1
<p>Moje dijete do sad on line nastavom nije ocijenjeno, imamo protokolatne e-mail-ove da je zadaća urađena dobro i sl. Drugi nastavnici ocjenjuju. Da, ima više vremena jer ne ide na treninge i druženja. Za niže razrede je upitan ovakav vid jer djeci ne ostavljamo telefone niti računare dok su roditelji na poslu, iz sigurnosnih razloga onoga što bi mogli da gledaju u odsustvu starijih. Da, podržavam i trebalo bi da ostane u praksi bar nesto od ovoga ili dva dana izvodjenja nastave, ali za niže razrede drugačiji izbor za njih dostupne izvore, da li putem interaktivnih aplikacija ili nešto slično.</p>	1
<p>Svi su se nastavnici uključili da olakšaju djeci online nastavu vodeći posebno računa o odgojnom segmentu, šaljući im pozitivne i motivacijske poruke i hrabreći ih. Imaju čas odjeljenske s pedagogicom škole gdje se kroz igru i muziku družu. Tako im bude lijepo da svi jedva čekaju taj čas. A razrednica zakaže termin za video poziv neovisno od nastave kako bi se na taj način družili. Kroz sve se ovo vidi da je uprava škole skupa s nastavnicima poduzela sve kako bi djeci olakšala ovu situaciju.</p>	1
<p>Moje mišljenje je da bi se trebale razviti online platforme koje bi omogućile i djeci mlađeg uzrasta da učestvuju u online nastavi. Oko 10 do 20 % nastave mogao bi se odvijati preko online platformi ili uz pomoć web alata, da pripremi djecu za budućnost, ali naravno ništa ne može zamijeniti rad u učionici i socijalni kontakt i odnose koje djeca izgrađuju sa vršnjacima i nastavnicima u školi.</p>	1
<p>Na ovaj način školovanja djece jedino bi bilo isplativo manja potrošnja novčanih sredstava na početku školske godine.</p>	1
<p>Nastavnici trebaju poraditi na pravopisu.</p>	1
<p>Tek sada sam svjesna koliko smo siromašni. Većina učenika ne može pratiti nastavu jer nema svoje računare. Mobitel nije dovoljan za online nastavu. Nastavnica sam koja je prateći svoje dijete shvatila da treba minimalizirati učenicima zahtjeve. Direktori i ministarstvo vrše na nas nastavnike pritisak, hoće vidljive rezultate, a to što svi građani pa i roditelji školske imaju probleme zbog: neredovnog vodosnabdijevana, čestih nestanaka struje, problemima sa nabavkom povrća i voća i slično nikoga nije briga. Zadaće moraju biti poslani u roku, testovi imaju kratke minutaže dostupnosti, u suprotnom direktori nagovještavaju razredne ispite. Od učenika se nije tražila ni petina ovolike odgovornosti u redovnoj nastavi. Učenici nemaju dovoljno razvijene radne navike za ovakvu online nastavu.</p>	1
<p>Treba postojati ujednačen standard rada.</p>	1
<p>Predlažem reformu školstva u cjelosti.</p>	1
<p>U ovome svemu je najbitnije kako će nastavnici zaključiti ocjene. Smiješno i žalosno. Nastavni sustav je postao sam sebi svrha, tj. da nastavno osoblje ima gdje da zaradi plaću. Moj angažman u pomoći djeci je čak i manji od kako je online nastava, to valjda dovoljno govori koliko inače sustav funkcionira. Znači i u normalnim uvjetima obrazovni sustav nula bodova. Radni materijal pod hitno izbaciti. On omogućava učiteljima da u seoskim školama uopće ne budu na satu.</p>	1

Potrebno je izraditi pravila za izvođenje online nastave koja će biti u vezi sa izmjenama i dopunama zakona o osnovnom obrazovanju. Ja bih ovu vrstu nastave nazvao prinudna nastava u kojoj nastavnici lutaju zahvaljujući nekompetentnim osobama koje vode resor obrazovanja. Trebalo je odmah na početku izmijeniti nastavni kalendar, ne držati se redovnog rasporeda koji je važio u normalnim uvjetima, skratiti nastavu minimalno za dvije sedmice, sedmični fond sati svesti na 50%, reducirati godišnje planove rada, odabrati teme i sadržaje koji su neophodni za praćenje narednog razreda, ne zahtijevati od nastavnika da ispune dnevni, sedmični i godišnji fond sati, ne zahtijevati provjere znanja i nužno ocjenjavanje učenika, povesti računa o zdravlju učenika i nastavnika...konsultirati struku i pripremiti strategiju za izvođenje online nastave u budućnosti....ako i kad zatreba...	1
Javlja se potreba za udžbenicima u digitalnoj formi.	1
Postaviti jedinstvenu platformu za budućnost koja bi pratila Nastavne planove i programe po kantonima i nadogradnja istih svake godine u skladu sa izmjenama i dopunama Nastavnih planova i programa! Tako bi učenici koji nisu u mogućnosti biti prisutni, u realnom vremenu na nastavi, mogli istu realizovati kada budu slobodni. (Sportisti, aktivisti u udruženjima, eventualno bolesti i dr.)	1
U online nastavi moje djece jedino što je online je način slanja zadaća. Jedino za šta se koristi internet je da se pošalje zadaća. Dijete i dalje piše i crta po svesci i knjizi, ne koristi se ni jedan web alat, nema edukativnih igrica, kvizova, interesantnih prezentacija. Ovo je kvazi online nastava.	1
U online nastavi se koristi previše alata.	1
Školski sustavi u FBiH su nepripremljeni za online nastavu kao i nastavnici. Mlađima to ide lakše , a starijim nastavnicima je to problem ili neko drugi mora za njih raditi. Tehnička sredstva su nedovoljna ili loša pa neki nastavnici ne mogu raditi online što se odnosi i na učenike koji nemaju tehničku opremu. U svemu je dobro podizanje svijesti u obrazovanju i društvu da se školski sustavi moraju modernizirati i uz redovitu nastavu uvesti dio paralelne online nastave u budućnosti.	1
Mogla bi se koristiti i u nekim vremenskim neprilikama, snijeg, poplava itd.	1
Ne uzima se u obzir uzrast djeteta i poznavanje kompjuterskih vještina.	1
Ocjene nisu realne.	1

5.2. PRILOG : Korišteni instrumentariji

UPITNIK ZA UČENIKE/UČENICE

Dragi učenici i učenice,

Organizacije „Centar za obrazovne inicijative Step by Step“ i „proMENTE socijalna istraživanja“ koje se bave obrazovanjem žele ispitati šta mislite o online nastavi i kako se snalazite s učenjem. Obzirom da je vaša generacija prva koja prolazi kroz takvo iskustvo, važno nam je da ispitamo vaša mišljenja kako bismo nešto iz ovoga naučili i unaprijedili.

Hvala vam na izdvojenom vremenu. Ostanite sigurni i zdravi u svojim kućama!

Prije nego otpočnete, pitajte svoje roditelje za dozvolu da odgovarate na ova pitanja.

Roditelji su mi dali odobrenje da popunjavam ovaj upitnik:

- DA
- NE

Dragi učeniče/učenice,

Molimo te da odgovoriš na nekoliko pitanja koja se tiču tvog iskustva s online nastavom. Ovaj upitnik je anoniman i niko neće znati tvoje odgovore. Također, popunjavanje upitnika je dobrovoljno. Molimo te da na pitanja odgovoriš što iskrenije. Popunjavanje upitnika i odgovori neće utjecati na tvoje ocjene u školi niti na odnos nastavnika prema tebi.

Uz podršku odraslih ćeš na Facebook stranici COI Step by Step ili web platformi www.inskola.com moći vidjeti zajedničke rezultate svih učenika u BiH.

Kako bi bilo jednostavnije, u upitniku ćemo koristiti riječ **nastavnik**, a to se odnosi i na tvoje učitelje/učiteljice, nastavnike/nastavnice ili profesore/profesorice.

Spol: Muški   Ženski

Ja sam učenik/učenica:

- II – V razreda osnovne škole
- VI – IX razreda osnovne škole
- Srednje škole

Online nastavu pohađam na sljedeći način:

- Pratim TV nastavu gdje nam daju i zadaću koju onda je šaljem nastavnicima
- Pratim TV nastavu, a onda nam nastavnik/ica dodatno pojašnjava i zadaje zadatke
- Nastavnici nam drže časove preko online platforme prema zadatom dnevnom rasporedu
- Nastavnici nam šalju zadatke Viberom, e-mailom ili SMS-om, a povremeno se čujemo
- Sa nastavnicima komuniciram samo e-mailom, Viberom ili SMS porukama

Školske zadatke kod kuće radim:

- Na svom računaru/laptopu/tabletu
- Dijelim računar/laptop sa bratom i/ili sestrom i/ili roditeljima
- Koristim samo telefon jer nemamo računar/tablet kod kuće
- Često čekam da se neko od roditelja vrati sa posla da imam pristup računaru/laptopu/tabletu

Koliko ukupno sati dnevno provodiš učeći i prateći online nastavu? (upiši broj) _____

Tvrđnje navedene ispod se odnose na online nastavu. Molimo te da odgovoriš da li se slažeš s njima.	Da	Donekle	Ne
Sada radim više nego što sam radio/la na redovnoj nastavi			
Smatram da dobro napredujem u znanju i vještinama			
Teško mi je da završim svu domaću zadaću			
Treba mi pomoć odraslih da bih uradio/la postavljene zadatke			
Od nastavnika/ce redovno dobijam povratnu informaciju o svom radu i napredovanju			
Ocjene koje dobijam su mjerilo mog znanja			
Ocjene su mi važne			
Sada više komuniciram sa drugovima i drugaricama iz razreda			
Dobijam zadatke koji traže da sarađujem sa drugarima iz razreda			
Osjećam da nastavnici brinu o tome kako se osjećamo i hrabre nas			
Teško mi je da se fokusiram na učenje			
Sada imam više slobodnog vremena			
Volio bih da online nastavu pohađam i nakon pandemije			

Molim te da ispod odabareš koje su ti najveće poteškoće prisutne tokom praćenja online nastave. (Možeš odabrati više odgovora).

- Loša internet konekcija
- Teškoće u pristupu platformi za učenje
- Nepoznavanje načina slanja zadaće nastavniku
- Kratak rok za ispunjavanje domaće zadaće
- Opterećenje platforme suvišnim porukama
- Tačno određeno vrijeme za pohađanje nastave
- Kratki odmori između časova
- Zadaci su nejasni
- Zadaci nisu zanimljivi
- Nešto drugo (upiši) _____

Prema tvom mišljenju, koje su pozitivne strane online nastave (Možeš odabrati više odgovora)?

- Zadaci koje radimo online su mi zanimljiviji
- Opušteniji/a sam (mogu biti u pidžami, sjediti kako hoću, jesti i/ili piti za vrijeme nastave)
- Osjećam se slobodno (nemam osjećaj da sam pod stalnim nadzorom nastavnika)

- Bolje razumijem gradivo
- Nešto drugo (upiši) _____

Šta te trenutno najviše brine:	Jako me brine	Donekle me brine	Ne brine me uopšte
Ocjene			
Da neću naučiti sve što trebam			
Pandemija COVID – 19			
Nedostatak druženja sa vršnjacima			
Zdravlje moje porodice			
Odnosi u porodici			
Šta će se sa nama desiti u budućnosti			
Nešto drugo:			

Tvoje mišljenje o načinu podučavanja u online nastavi:

	Loše	Dovoljno	Dobro	Vrlo dobro	Odlično
Molimo te da od 1 do 5 ocijeniš sljedeće:	1	2	3	4	5
Način na koji nastavnici objašnjavaju gradivo - lekcije	1	2	3	4	5
Pomoć koju imaš od nastavnika/ica	1	2	3	4	5
Zadatke koje ti nastavnici/ice zadaju za zadaću	1	2	3	4	5
Svoj trud i rad	1	2	3	4	5
Svoju motivacija za učenje	1	2	3	4	5
Podršku od roditelja ili drugih ukućana	1	2	3	4	5
Materijale za učenje koje dobijaš od nastavnika	1	2	3	4	5

Koju zaključnu ocjenu bi od 1 do 5 dao/dala online nastavi: _____

Hvala ti na ispunjavanju ovog upitnika. Molimo te da upitnik za roditelje podijelite sa svojim roditeljima kako bi i oni izrazili svoja mišljenja i stavove vezane za online nastavu. Link je dostupan na kraju tvog upitnika.

Organizacije „Centar za obrazovne inicijative“ i „proMENTE socijalna istraživanja“ koje se bave obrazovanjem žele ispitati kako se Vi i Vaša djeca snalazite s online nastavom, te šta o njoj mislite. Obzirom da je ova generacija djece prva koja prolazi kroz takvo iskustvo Vaše mišljenje nam je veoma važno kao bismo nešto iz svega naučili i eventualno unaprijedili.

Hvala vam na izdvojenom vremenu. Ostanite sigurni i zdravi u svojim kućama!

UPITNIK ZA RODITELJE/STARATELJE

Dragi roditelji/staratelji,

Jako nam je stalo da kroz realizaciju ovog istraživanja steknemo uvid u Vaše iskustvo, te iskustvo Vašeg djeteta/djece s učenjem na daljinu. Upitnik je anoniman, te je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno. Molimo Vas da prilikom odgovaranja na pitanja dajete što iskrenije odgovore kako bismo dobili stvarnu sliku stanja. Zbirni rezultati odgovora svih roditelja koji popune upitnik će biti objavljeni na Facebook stranici COI Step by Step i na web platformi www.inskola.com, ili vam ih možemo poslati mailom ukoliko to želite.

Ukoliko imate više djece, možete za svako dijete popuniti zaseban upitnik jer iskustva mogu biti različita.

Da bi bilo jednostavnije, u upitniku ćemo koristiti riječ **nastavnik**, a to se odnosi i na učitelje/učiteljice, nastavnike/nastavnice, profesore/profesorice.

Ukoliko želite da i Vaše dijete/djeca popuni/e ovaj upitnik, važno je da mu/im Vi date za to odobrenje. Link za upitnik za učenike će biti vidljiv na kraju vašeg upitnika.

Spol: M Ž

Ja sam roditelj djeteta koje pohađa:

- I – V razred osnovne škole
- VI – IX razred osnovne škole
- Srednju školu

Online nastavu dijete pohađa na sljedeći način:

- Prati TV nastavu i zadaću koju im zadaju, a onda je šalje nastavnicima
- Prati TV nastavu a onda nastavnik/ca dodatno pojašnjava i zadaje zadatke
- Nastavnici drže časove preko online platforme prema zadatom dnevnom rasporedu
- Nastavnici šalju zadatke Viberom ili e-mailom, a povremeno se čuju sa djecom online
- Sa nastavnicima komuniciramosamo e-mailom, Viberom ili SMS porukama

Školske zadatke kod kuće radi:

- Na svom računaru/laptopu/tabletu
- Dijeli računar/laptop sa bratom i/ili sestrom i/ili roditeljima
- Koristi samo telefon jer nemamo računar/tablet kod kuće
- Često čeka da se neko od nas vrati sa posla da ima pristup računaru/laptopu/tabletu

Koliko sati dnevno Vaše dijete ukupno provodi u učenju i praćenju online nastave? (*upišite broj*) _____

Tvrđnje navedene ispod se odnose na online nastavu. Molimo Vas da odgovorite da li se slažete s njima.	Da	Donekle	Ne
1. Moje dijete radi više nego što je radio/la na redovnoj nastavi			
2. Smatram da dobro napreduje u znanju i vještinama			
3. Teško mu/joj je da završi svu domaću zadaću			
4. Treba mu/joj pomoć odraslih da bi uradio/la zadatke			

5. Od nastavnika redovno dobija povratnu informaciju o radu i napretku			
6. Ocjene koje dobija su mjerilo znanja mog djeteta			
7. Ocjene djeteta su mi važne			
8. Otkako traje online nastava, moje dijete više komunicira sa drugovima i drugaricama iz razreda			
9. Nastavnici mu/joj zadaje zadatke koje traže da sarađuje s drugarima iz razreda			
10. Osjećam da nastavnici brinu o tome kako se moje dijete osjeća i hrabre ih			
11. Teško mu/joj je da se fokusira na učenje			
12. Moje dijete sada ima više slobodnog vremena			
13. Mislim da su nastavnici preopterećeni			
14. Smatram da se online nastava treba nastaviti i nakon pandemije			

Šta Vas trenutno najviše brine:	Jako me brine	Donekle me brine	Ne brine me
Ocjene djeteta			
Da moje dijete neće naučiti sve što mu/joj je potrebno			
Pandemija COVID – 19			
Izolacija djeteta i nedostatak druženja sa vršnjacima			
Zdravlje moje porodice			
Odnosi u porodici			
Šta će se sa nama desiti u budućnosti			
Nešto drugo:			

Vaše mišljenje o načinu podučavanja:

	Loše	Dovoljno	Dobro	Vrlo dobro	Odlično
Molimo Vas da od 1 do 5 ocijeniš sljedeće:	1	2	3	4	5
Način na koji nastavnici objašnjavaju gradivo - lekcije	1	2	3	4	5
Pomoć koju dijete dobija od nastavnika/ca	1	2	3	4	5
Zadatke koje nastavnici zadaju za zadaću	1	2	3	4	5
Trud i rad djeteta	1	2	3	4	5
Motivaciju djeteta za učenje	1	2	3	4	5
Podršku od nas roditelja ili drugih ukućana	1	2	3	4	5
Materijale za učenje koje šalju nastavnici	1	2	3	4	5

Vaša iskustva kao roditelja:

Da li se slažete sa sljedećim tvrdnjama:	Da	Donekle	Ne
Smatram da se od roditelja očekuje previše podrške			
Teško se snalazim sa tehnologijom da bih pomogao/la djetetu			
Osjećam da se na nastavnike mogu osloniti			
Nastavnici se jako trude da nam olakšaju rad sa djecom			
Online nastava izaziva veliki stres u našoj porodici			
Osjećam da imamo podršku direktora i uprave škole			

Koju zaključnu ocjenu od 1 do 5 biste dali online nastavi: _____

Ukoliko imate dodatnih komentara i sugestija vezanih za online nastavu, molim upišite ispod.

Zahvaljujemo se na ispunjavanju ovog upitnika. Molimo Vas da upitnik za učenike/učenice podijelite sa svojom djecom kako bi i oni izrazili svoja mišljenja i stavove vezane za online nastavu.

Ukoliko želite, možete nam ostaviti Vašu e-mail adresu kako bi bili obaviješteni kada rezultati istraživanja budu finalizirani.

e-mail adresa: _____